

«Ақ жол»:

САЙЛАУ ОРГАНДАРЫН АДАЛ ЖӘНЕ АШЫҚ, САЙЛАУ ӨТКІЗУГЕ ШАҚЫРАМЫЗ

5-бет

БЕСІКТЕГІ БАЛАНЫҢ ТІЛІ ОРЫСША ШЫҒА БАСТАДЫ

7-бет

МЕМЛЕКЕТТІК НАМЫС БОЛМАСА, БОРАТТАР БІЛГЕНІН ІСТЕЙДІ!

7-бет

ҚАЗАҚҰНИ20

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni2000@gmail.com

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№40 (910) 26.10.2020 жыл

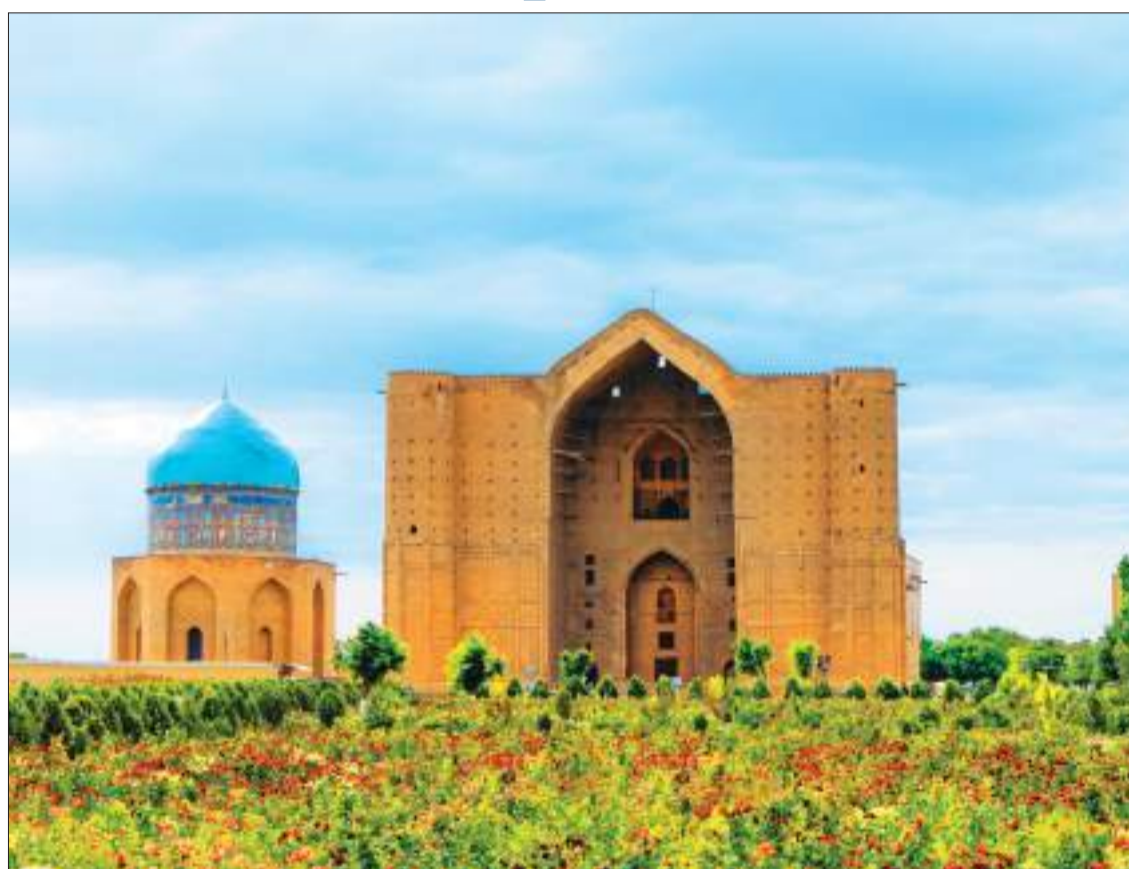

ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТ ЖӘНЕ ЖАҢҒЫРҒАН ТҮРКІСТАН

МЕМЛЕКЕТТІК СЫЙЛЫҚҚА БІР АДАМ ЛАЙЫҚТЫ БОЛСА – ТІРІ КЛАССИК ТЫНЫМБАЙ ЕДІ...

Абай жылында Абай атындағы мемлекеттік сыйлықтан Абайдың ізбасарлары құлады...

11 бет

Тұңғыш Президент бағдарламалық мақаласының қорытындысында екі дәуір түйіскен өлара шақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баянды ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отырғанына халықтың назарын аударып, «Мен барша қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деп сенемін» дейді. Қасиетті Түркістан халқы мен білім ордаларының студенттері Елбасының рухани жаңғыруға бағытталған тебіреністі ой-толғамдары мен тұжырымдарына ден қойған. Елбасының Мәңгілік елдің алтын арқауына айналған бағдарламалық еңбегі уақыт өткен сайын жаңа қырларымен жарқырай түсіп, жасампаз белестерге бастауда!

8-9 бет

ПАРЛАМЕНТТЕГІ АЙҚАЙ ДӘРІГЕРЛЕР ӨТЕМАҚЫСЫНА ЖАЛҒАСТЫ

Мәжіліс Төрағасы Нұрлан Нығматулиннің парламентте министрлер мен ведомство басшыларының жауапсыздығына жаны төзбейтіндігі елге белгілі. Әсіресе, мемлекеттік тілде сөйлей алмайтын министрлер мен вице-министрлердің шаңын қағып алатыны тағы бар...

6 бет

АНАЛАР АЛҒЫСЫН АРҚАЛАҒАН

Дүниеге баланың келуі әрбір отбасының жеке қуанышы ғана емес, қоғам үшін де маңызды құбылыс. Халық санының артуы – мемлекет іргесінің одан әрі беки түсуіне бастар жол...

16 бет

КУНАЕВ В БАКАНАСЕ:

«ПАМЯТНИК НЕПРОФЕССИОНАЛИЗМУ И КОРРУПЦИИ»

Очередной скандал с монументальной скульптурой – установление «топорной» работы памятника Д.А. Кунаеву в селе Баканас Балхашского района – подтверждает низкий уровень современного изобразительного искусства. Ушли в прошлое советский художественный совет, градостроительный совет и т.д., где решали профессионалы. Сейчас акимы так открывают памятники, будто они оплатили, сделали их и поставили – ныне в культуре рулят чиновники.

12 бет

АЛДАҒЫ САЙЛАУҒА ДАЙЫНДЫҚ НАУҚАНЫ БАСТАЛДЫ

Мемлекет басшысы Қ.Тоқаев Парламент Мәжілісі депутаттарының сайлауын тағайындау туралы Жарлыққа қол қойып, қазақстандықтарға үндеу жариялады. Орталық сайлау комиссиясының қаулысымен барлық деңгейдегі мәслихат депутаттарының сайлауы да тағайындалды.

Алдағы сайлау конституциялық мерзімге сәйкес, 2021 жылдың 10 қаңтарында өтетін болды. Демек, саяси партиялардың сайлау науқанына дайындалуына, сайлау алдындағы тұғырнамасын әзірлеуіне уақыты жеткілікті болмақ.

Мемлекет басшысы заңға түзетулер енгізу арқылы парламенттік оппозиция институтын құру мәселесін қарастыратын және оның қызметін регламенттейтін өзгерістер мен толықтырулар жасалғанын жеткізді. Енді Парламент Мәжілісі тұрақты комитеттерінің бір төрағасы мен екі хатшысы парламенттік оппозиция депутаттары арасы-

нан сайланады. Сонымен қатар, парламенттік оппозиция бір сессия кезінде кемінде бір рет парламенттік тыңдау өткізу жөнінде бастама көтеру құқығын иеленеді. Сондай-ақ бір сессия кезінде кемінде екі рет үкімет сағатының күн тәртібін айқындайтын болады. Саяси партиялар фракцияларының жетекшілеріне отырыстарда сөз сөйлеуге кепілді құқық беріледі.

Ел тәжірибесінде алғаш рет партиялық тізімге әйелдер мен жастар үшін 30 пайыздық квота енгізілді. Алдағы мәслихаттар сайлауы тұңғыш рет партиялық тізім бойынша өтеді. «Бұл жаңа бастамалар партияларға еліміздің саяси жүйесіндегі ұстанымын нығайту үшін қосымша мүмкіндіктер береді» — деді алдағы сайлауға белсенді қатысуға үндеген Қ.Тоқаев.

КЕЛЕР ЖЫЛ-ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫ ДЕП ЖАРИЯЛАНДЫ

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2021 жылды — Тәуелсіздіктің 30 жылдығы ретінде жариялады.

«Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің IV отырысында 2021 жылды Тәуелсіздіктің 30 жылдығы деп жариялау туралы шешімді айттым. Бұл өткен жолымызды

зерделеуге жақсы мүмкіндік. Мерейтой саяси-экономикалық реформалар, цифрландыру, балалар мен мүгедектердің құқығын қорғау, экология мәселесін шешу аясында өтеді», — деп жазды Мемлекет басшысы Twitter-де.

Еске салайық, Қ.Тоқаевтың қатысуымен Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің төртінші отырысы

өтті. Отырыс барысында Президент ҚР Тәуелсіздігінің 30 жылдық мерейтойына орай пікір білдіріп, қазір осынау маңызды тарихи датаға орай көптеген салтанатты шара өткізетін уақыт еместігін атап айтты. «Біз маңызды істерді ұзаққа созбай, қысқа мерзімде нақты нәтижелерге қол жеткізуіміз керек», — деген болатын Мемлекет басшысы.

СОТ ЖҮЙЕСІНЕ ТҮБЕГЕЙЛІ ӨЗГЕРІС ҚАЖЕТ

Сот жүйесін түбегейлі қайта құру ісіне және оны сапалы жүзеге асыруға баса мән берген жөн. Бұл туралы ҚР судьяларының VIII съезінде Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев айтты.

«Соттар тәуелсіздігі өлшемді бойынша біз 71-орынды иелендік. Ал заң үстемдігі индексі бойынша 62-орынға табан тіредік. Алайда ахуалды түбегейлі өзгертіп, сотқа деген сенімді арттыру үшін жұмысты жағаландыра беруге керек. Биылғы Жолдауымда құқық қорғау және сот жүйесін реформалау қажеттігі туралы айттым.

Осыған орай менің тапсырмам бойынша арнаулы комиссия құрылып, тиісті жұмыстар басталып кетті. Бүгін осы мәселелерге тоқталсам деймін. Ең алдымен сот жүйесіндегі үдерістерге азамат, кәсіпкер, инвестор мүддесі тұрғысынан қарау керек», — деді Қазақстан Президенті. Мемлекет басшысы біздің заңдарымыздың шетелдің озық заңдарынан айтарлықтай өзгешілігі жоқ екендігін баса айтты. «Бар айырмашылық оны түсіну және қолдану тәсілінде. Дамыған мемлекеттер сот жүйесін реформалау барысында басқару ғылымын ұтымды пайдаланады. Онда адами ресурсқа, бизнес үдерістердің қисынды бо-

луына, заманауи технологияға басымдық беріледі. Бір сөзбен айтқанда, барлығы да адамға қолайлы болуы үшін жасалған. Біз сот саласындағы реформаларды біртіндеп жүзеге асыруға келеміз. Бірақ нақты іске келген кезде, әсіресе, сақтыққа бой алдырамыз. Тіпті, өкілеттік үшін өзара талас жүріп, игі бастаманың берекесі кетіп қалады. Соның салдарынан елеулі өзгеріске қол жеткізе алмай отырмыз. Ал азаматтарға, қоғамға нақты нәтиже керек. Бұл айқын нәрсе. Сондықтан сот жүйесін түбегейлі қайта құру ісіне және оны сапалы жүзеге асыруға баса мән берген жөн», — деді Қ.Тоқаев.

БАНКТЕРДІҢ ЖҰМЫСЫНА САРАПТАМА ЖАСАЛСЫН

Халықтың әлеуметтік жағдайының ушығуына себепкер болып отырған банктердің жұмысына сараптама жүргізу керек. Бұл туралы Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің төртінші отырысында кеңес мүшесі Ләззат Қожахметова мәлім етті.

«Пандемия кезінде сот орындаушылары мен коллекторлар халыққа қысым көрсетіп, алда мен арбау фактілері көбейіп жатыр. Барлық есепшоттары бұғатталған отбасылар бар. Әрине, негізсіз несие алған тұрғындардың да кінәсі

бар. Бірақ, осыған байланысты проблемалық несиеіс көп банктерді анықтауды сұраймыз. Себебі, Қазақстанда кейбір банктер жұмыс істемейтін, зейнетақы жарнасы ау-

дарылмайтын, төлем қабілеті жоқ, басқа банктерде бірнеше несиеіс бар адамдарға жоғары пайызбен несие таратқан. Яғни халықтың әлеуметтік жағдайының ушығуына себепкер болып отырған банктер мен қаржы ұйымдары бар», — деді Ләззат Қожахметова. Осы орайда ол індетке байланысты жұмыссыз қалып отырған адамдардың несиеісге байланысты проблемалары ушыққанын атап өтті. «Мұндай жағдайға әкеліп отырған банктердің де жұмысына сараптама жүргізіліп, олар да жауапқа тартылуы қажет деп есептейміз», — деді кеңес мүшесі.

АУЫЛ ДАМУЫМАЙ, МЕМЛЕКЕТ ДАМУЫМАЙДЫ

Бұл туралы ҚР Парламенті Сенатының Төрағасы Мәулен Әшімбаев айтты.

«Қазақстанның халқының 41 пайызын ауыл тұрғындары құрап отыр. Ауылдық экономикалық, демографиялық және мәдени әлеуеті зор. Сондықтан бүгін талқыланып отырған мәселе мемлекетіміздің ары қарай дамуы үшін үлкен маңызға ие. Шын мәнінде ауыл дамуымай, мемлекет дамуымайды. Соңғы жылдары Қазақстанда ауылдық аумақтарды тиімді дамыту үшін маңызды қадамдар жасалуда. 2019 жылдан бастап «Ауыл — Ел бесігі» жобасы іске асырылып келеді. Дегенмен бүгінде жағдай түбегейлі жақсарып кетті деп айта алмаймыз. Қазіргі кезде елімізде 6322 ауыл бар. Ұлттық экономика министрінің бағалауы бойынша оның 3,5 мыңында немесе 56 пайызында ғана дамуға қажетті әлеует бар», — деді М. Әшімбаев Сенаттағы ауылдық аумақтарды дамыту жөніндегі парламенттік тыңдауда. Оның сөзіне қарағанда, ауылдар

әлеуметтік әрі тұрмыстық жайлылық инфрақұрылым жағынан артта қалып отыр. Әлі күнге дейін ауыл суды тасып ішетін ауылдар бар. «Ауылдардың 69 пайызы интернетке қосылған деген ақпарат бар. Бірақ интернет бар жерлердің өзінде байланыс сапасы сын көтермейді. Әр бесінші ауылда білім беру нысандары жөндеуді қажет етеді. Денсаулық сақтау мекемелерінің де жағдайы мез емес, олардың үштен біріне жөндеу жұмыстарын жүргізу керек. Кадр тапшылығы да үлкен мәселе», — деді Мәулен Әшімбаев.

ҚАҒАЗБАСТЫЛЫҚ КӘСІПКЕРЛЕРГЕ КЕСІРІН ТИГІЗДІ

Қазақстандық кәсіпкерлер қағазбастылықтың кесірінен несие ала алмай жүр. Мәжіліс спикері шағын және орта бизнеске қомақты қаржы бөлінгенімен, ақша олардың қолына жетпей жатқанын сыға алды.

Мәжіліс төрағасы Ұлттық банк төрағасынан кәсіпкерлерді әрі-бері сандалтпай, қағазбастылықты тоқтатып, олар үшін бөлінген қаражаттың қолжетімді болуы керектігін талап етті. «Шағын және орта бизнеске 8 пайызбен қаржы беріп отырмыз» деген Ұлттық банк төрағасы Нығматулинге осы жылдың сәуірінен бері кәсіпкерлікті несиелеуді жеңілдету бойынша

жұмыс жүргізіліп жатқанын айтып ақталды. Мемлекет қазынасынан бұған жарты триллион теңгеді бөлінген. Оның 420 миллиард теңгесін шағын және орта бизнеске жұмсап үлгеріпті. Қазан айының соңына дейін шығынға көбірек батқан секторларға несие беруге тағы 200 миллиард теңге бөлінуі мүмкіндігін де айтып қалды. «Меніңше, ол сұрақ әлі шешілген жоқ. Осыны жүзеге асыратын механизм керек. Ол механизм ашық, түсінікті болуы керек. Сонда ғана шағын және орта бизнесте жұмыс істеп жатқан азаматтарымыз ертең, пандемия кезінде, қиын жағдай кезінде үкіметтен, мемлекеттен көмек керек деп айта алады» деді спикер.

ӘЗІРБАЙЖАН ТЕЛЕАРНАСЫ ҚАЗАҚСТАНҒА АЛҒЫС АЙТТЫ

«Қазақ үні» сайтында және фейсбук парақшамызда 18 қазанда Тәуелсіздік алғандарына 29 жыл толатын Әзірбайжан ағайындарға құттықтау жазба жазып, соғыста жеңіс тілеген едік.

Онда осындай мерекелі күнге арналып, елорданың ең көрнекті жарнама экранына айналған ҚТЖ ғимаратындағы ләдә Әзірбайжан туы жарыққа тұрғанын жазғанбыз! Ілген Халықаралық Түрік Академиясы президенті Darhan Qudyrāi бауырымызға алғыс айтқанбыз.

Бакудегі Али Рзазаде бауырымыз хабарласты. Әзірбайжан ТВ телеарнасы Қазақстанға рахмет айтып, астанадағы Әзірбайжан туы ілінген ҚТЖ ғимаратының ләд экранын көрсетіпті.

Әзірбайжан ағайындарға

Қарабақ өңірін тарихи отанына қайтарып алуды және аныбейтшілік пен берекелі өмір тілейміз!

Жастардың денсаулығы мен салауатты өмір сүруі бүкіләлемдік проблемаға айналды. Біріккен Ұлттар Ұйымы осы мәселеге назар аударып, жастардың денсаулығын жақсарту деңгейін көтеру үшін Жастар денсаулық орталықтарын қаржыландыруды міндеттеді. Осы бағдарламаны енгізу үшін ЮНФПА ҚР Денсаулық сақтау министрлігімен бірлесіп жастарға ыңғайлы қызмет көрсету жүйесін құруға кірісті. Бұл жұмыс еліміздегі Жастар денсаулық орталықтарын тұрақты дамыту стратегиясын әзірлеуді қамтиды.

ҰЛТТЫҚ МҮДДЕ: ЖАСТАР ДЕНСАУЛЫҒЫ

Біріккен Ұлттар Ұйымының Қазақстандағы Қорының жыныстық және репродуктивті денсаулық бойынша ұлттық үйлестірушісі Серік Тәңірбергенов: «Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, жастардың репродуктивті денсаулығы оларға арнайы жағдайлар жасалған кезде жақсы қамтамасыз етіледі. Жастар денсаулық орталықтары – бұл қолжетімділік, ақпайылды және еріктілік қағидаттарына негізделген жасөспірімдер мен жастарға арналған кеңестер мен қызметтердің халықаралық деңгейде танылған интеграцияланған жүйесі. Біз жасөспірімдерге өте қажет кеңестер мен көмектер ала алатын орталықтарды қолдау арқылы жастардың дені сау әрі бақытты ересек болып өсуіне ықпал етеміз», – деп орталықтардың жас ұрпақ саулығы мен салауаттылығы үшін тиімділігін атап айтты.

Шымкент қаласында жастардың денсаулығы мен салауатты өмірге бейімдеу бойынша мәселені шешу мен дені сау жас ұрпақты өсіру мақсатында Абай ауданына қарасты №13 емхананың базасында қаладағы тұңғыш Жастар денсаулық орталығы ашты.

Орталықтың басты мақсаты – мектеп, колледж, жоғары оқу орындарындағы жасөспірімдерге жоғары деңгейлі медициналық-психологикалық акысыз көмек көрсету арқылы жастардың денсаулығын сақтау және әлеуметтенуіне, салауатты өмір сүруді әдетіне айналдыруына қолайлы жағдай жасау. Мұнда жеткіншектер мен жастарға медициналық, консультативтік, құқықтық, психологиялық, көмек көрсетумен, жыныстық жолмен берілетін аурулардың алдын алумен, репродуктивті денсаулық сақтау және жас ұрпақтың жауапсыз мінез-құлқының қаупі туралы ақпараттандыру, сондай-ақ ортасындағы мәселелерді шешумен айналысады. Бір сөзбен айтқанда, жасөспірімдерді салауатты өмір салтына бейімдеп, дені сау ұлт қалыптастыру арқылы мемлекетіміздің болашағын нығайтуға жұмыс істейді.

Қалалық №13 емхананың бас дәрігері Әлия Молдыбаева: «Жастар арасында олардың денсаулығына жауапкершілікпен қарауды қалыптастыру – біздің

басты мақсатымыз, біз оны Жастар денсаулық орталығына енгізіп, насихаттап жатырмыз. Жас ұрпақтың жыныстық қатынас мәселесіне білімді әрі қауіпсіз тәсілмен қарауы жыныстық жолмен берілетін инфекциялардың қаупін азайтады. Бұл да орталықтың басты міндеттерінің бірі. Орталық жастар арасында танымал болып келеді және біз оны тиімділігімен көріп отырмыз», – дейді.

Емхананың «Жастар денсаулығы орталығы» бөлімінің меңгерушісі Халипа Арапбаева бізбен әңгімесінде:

– Ашылғанына екі ай болған орталық екі мыңнан астам жасөспірімге қызмет көрсеткен. Қазірдің өзінде 17 мыңнан астам

дай жастарды «Жастар денсаулық орталығы» қабылдайды және көмек көрсетеді. Біз оқу орнында да, қазіргі кезде пандемияға орай қашықтан, онлайн лекциялар оқып, жастардың денсаулық, өтпелі жас кезінде кездесетін проблемаларына, отбасын құру, қоршаған ортада өзін дұрыс ұстай білу, жағдайды бағалай білу сияқты коммуникативті игі мінез-құлықты қалыптастыруға байланысты семинар, тренинг, вебинарлар өткіземіз. Айына бірнеше мәрте әр дәрігер ZOOM жүйесі арқылы лекция оқып, сұрақтарға жауап беріп, жастармен кері байланыс орнатып, жан-жақты ақпараттандырумен айналысады. Дәрігерлер өз саласы бойынша келушімен жеке

балалар көп нәрсені білмейді, білгісі келгенімен ұяңдығынан ата-анасына да, басқаларға да айта алмай, кейде қателікке ұрынады. Олардың ересек өмірді танып, бейімделуі үшін колледж директорының тәрбие жөніндегі орынбасары, колледж психологымен тығыз байланыста жұмыс жасап, түрлі лекциялар, семинар-тренингтер, кездесулер өткізіп отырамыз. Пандемияға байланысты бұл жұмыстар онлайн жүргізілуде. Негізі, жастарымыздың салауатты өмір сүріп, дені сау, отаншыл болып өсеуі үшін психологиялық жағынан өмірге дайындап, денсаулығын сақтауда танымын кеңейту керек. Жастай спортпен айналысулары үшін барлық секциялар тегін болуы қажет», – дейді.

Мектеп оқушыларымен жұмыс жүргізетін терапевт Әлия Абылаева:

– Орта мектепте оқитын жасөспірімдердің арасында томаға-тұйық, өмірді танып-білуге жүрексінетін, ақыл-кеңес құрама, сындықтан, психологиялық жағынан өзін жалғыз, керексіз сезінетіндер де бар. Ата-аналары жұмыстан қолы тимей, қатарластары көмектің орнына келемеж етіп, ортадан оқшау қалған балалар өмірден түңіліп, суицидке дейін баруы мүмкін. Сондықтан да біз мектептерге профтексеріс жүргізгенде психологті ертіп барамыз, мүмкіндігінше әр баланың тілін тауып, сырын ашуына тырысамыз. Сонда көпшілігі өзін мазалаған мәселелерімен бөліседі. Жеткіншектің дені сау, салауатты өмірге бейім болып өсуінде отбасының, ата-ананың орны ерекше. Бала отбасының жылуын сезінуі, ата-ананың оған үнемі көңіл бөлуі маңызды. Сосын уақытты дұрыс, тиімді пайдалана білуге жастайынан дағдыландыру керек, – деп салауатты азамат өсіруде отбасының рөлі үлкен екенін атап көрсетті.

Орталықтың білікті урологы Ғазиз Біләл:

– Жасөспірімдердің бозбала шағынан бастап жыныстық қатынас туралы білуге ынтық артады. Осындай жаста оларға ақыл-кеңес керек, әйтпесе, өзінше біліп, көруге ұмтылу түрлі қателікке, тіпті жұқпалы ауруларға соқтыруы мүмкін. Оған қоса баланың физиологиялық қалыптасуында кемшін жағдай болуы мүмкін.

Олар ондай проблемасын ешкімге айта алмайды. Сондықтан да біз жасөспірімдермен кездесулер өткізіп, скрингтер, профтексеріс кезінде проблема, ақауларын анықтап орталыққа шақырамыз. Сосын лекция, семинарда адамның жыныстық қалыптасуы жайлы толық түсіндіруге, ақпараттандыруға күш саламыз, – деп жастардың бұл мәселеде өте ұяң, қорғаншақ екенін, сол себепті олармен байланыс жұмыс жасау керектігіне тоқталды.

Жиырма жылдық тәжірибесі бар, жоғары дәрежелі аушер-гинеколог Мария Мұратова да қазақи, мұсылмандық ұяңдықтан жасөспірімдер жыныстық мәселе туралы сыр ашуға, әңгімелесуге тартыншақтайтынын айта келіп:

– Ерте жүктіліктің алдын алу, етеккір, басқа да жыныстық мәселені қыз балаға отбасынан бастап түсіндіру керек. Жыныстық жайлы алдымен анасы мен ортасы арқылы естіп, танып біледі. Қыз балаға тәрбие беріп, көп көңіл бөлген жөн. Одан соң мектеп бастап психолог, дәрігер оларға жасына қарай ақпарат беріп, дұрыс бағыттауы керек. Біздің орталықтың ашылуы қыз баланың ерте жүктілігінен, түрлі жыныстық аурудан сақтандыру, жыныстық қатынас бойынша өте тиімді екенін көрсетуде. Бізге осы мәселеге қатысты сұрақтармен келушілер артып келеді. Тіпті, отбасын құрғысы келген жігіттер пен бойжеткендер де келіп кеңес сұрауда. Кәмелетке толмағандарды ата-анасы ертіп келіп кеңес алушылар да бар. Осының барлығы да біртіндеп жастарды салауаттылыққа өкеледі, суицид, ерте жүктілік, тағы басқалары азаяды, тек бірлесіп жұмыс істеу қажет», – дейді.

Орталыққа тексерілуге келгендер арасынан Маржан есімді студент: «Салауаттылыққа дағдыланған адамда проблема аз болады. Жастар арасында еліктеушілік, ортадан шеттеп қалмау үшін ұнамаса да басқалардың жасағанын жасау, бір сәттік көңіл-күйдің рахаты үшін теріс әдеттерге бару жиі кездеседі. Солардың арты орны толмас өкінішке соқтырады. Сондықтан, «жүрт не дейді», дегенді қойып, өзінің өзіне өзіннің жаны ашуы, өзінің болашағын өзі ойлауы керек. Сосын ұялмай бәрін білуге, қателікті түзетуге тырысу қажет. Сонда дұрыс өмір сүріп, яғни салауатты өмір салтын дағдыға айналырып, өзінің күнін жарқын білады» деп өзінің ұстанымын білдірді.

Жас ұрпақ болашағы ата-ана мен қоғамның ғана емес мемлекеттің де алаңдаушылығын туғызып отырған қазіргі шақта осындай нақты істерді қолға алмасақ келер ұрпақтың қандай болып өсері күмәнді болып қалды. Сондықтан да, мемлекет бас болып жас ұрпақты салауатты өмірге тәрбиелеу ісіне ерекше мән беріледі. Ал, жасөспірімдер арасындағы денсаулығына селсөк қарау, басына түскен проблеманы шешудің орнына еңсесі түсіп, не теріс жолға еліктеп еріп кету, мінезсіздіктен көптеген проблемаға душар болу сияқты орталықтардың көмегіне шағып, салауатты дағдыларды өміріне серік еткен жастар қатарын көбейту бағытында осындай жұмыстар тиянақты жүргізілуі керек. Шымкент қаласының әкімдігі қаладағы қалған үш ауданда да осындай Жастар денсаулығы орталығын ашуды таяу уақытқа межелеп отыр.

емделуші тіркелген. Негізінен, Абай ауданына қарасты алты мектеп, алты колледж және бір университет жастарына медициналық қызмет көрсетудеміз. Оның ішінде, отбасын жоспарлау, маскүнемдік пен нашақорлықтың, АИТВ инфекциясының, стресті және құлазу жағдайларының, қатыгездік пен зорлық-зомбылықтың алдын алу жұмыстары жүргізіледі және құқықтық кеңестер беріледі. Сонымен бірге, бастапқы медициналық-санитарлық көмек, диагностикалық-санитарлық медициналық көмегі де көрсетіледі. Мәселемен келген жастарға бөлімнің жеті терапевтінен бастап уролог, гинеколог, психолог, тіпті заңгер мамандар көмектеседі.

Жасөспірімдердің салауаттылыққа бейімделуінен ерте жүктілік, психологиялық әлсіздік немесе медициналық сауатсыздықтан туындаған мәселелерін жалпақ жұртқа, тіпті, ата-анасына да айта алмайтындары бар. Осын-

әңгіме өткізіп, кеңес беріп, оның денсаулығын қалпына келтіру жолдарын түсіндіріп, салауатты өмірге бейімделуіне көмектеседі. Ата-аналарымен де сөйлесіп, кеңес, бағыт береді, – деп жұмыстарының жайымен таныстырды.

Отыз жылдан астам уақыттан бері жастар денсаулығымен жұмыс жасап келе жатқан тәжірибелі терапевт Дина Жаймағанбетова да жас ұрпақтың салауатты өмір сүруінде олардың денсаулығының мықты болуы маңызды екендігін айта келіп:

– Біз колледж ұжымымен бірлесіп оқушылар денсаулығын тексеріп, скрининг арқылы науқастарды анықтаймыз. Денсаулығында кінараты барларды осында шақырып толық тексеруден өткізіп, емделуі қажет болса тұрғылықты жеріндегі емханаға жолдаймыз. Одан бөлек өзімізде емдеп, кеңестер беріп, әсіресе психологиялық жағынан өзін еркін сезінуіне көмектесеміз. Бұл жастағы

«АҚ ЖОЛ»:

САЙЛАУ ОРГАНДАРЫН АДАЛ ЖӘНЕ АШЫҚ САЙЛАУ ӨТКІЗУГЕ ШАҚЫРАМЫЗ

**МӘЖІЛІС ПЕН МӘСЛИХАТ САЙЛАУЫН БІР МЕЗГІЛДЕ ӨТКІЗУ
ҚАЗІРГІ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДА МАҢЫЗДЫ**

«Ақ жол» демократиялық партиясының Орталық Кеңесі Президиумының Мәжіліс пен мәслихат депутаттарының партиялық тізімдер бойынша сайлауын тағайындау туралы ел Президентінің Жарлығына қатысты МӘЛІМДЕМЕСІ

2020 жылғы 21 қазанда Қазақстан Республикасының Президенті К.Тоқаев Мәжіліс пен мәслихат депутаттарының сайлауын тағайындау туралы Жарлыққа қол қойғаны белгілі. «Ақ жол» демократиялық партиясы бұл шешімді құптайды және қолдайды. «Ақ жол» ҚДП Мәжіліс пен мәслихат депутаттарының сайлауы конституциялық мерзімде өтетінін, саяси партиялардан кандидаттардың партиялық тізімдері бойынша «Қазақстан Республикасындағы сайлау тура-

лы» Қазақстан Республикасының Заңына енгізілген жаңа түзетулерге сәйкес тізімдерге әйелдер мен жастарды енгізу жөніндегі квотаның 30%-ын сақтай отырып қалыптастырылатынын атап өтеді.

Парламент Мәжілісі мен мәслихат депутаттарының сайлауын бір мезгілде өткізу мемлекеттің ұйымдастырушылық және қаржылық ресурстарын оңтайландыруға мүмкіндік береді, бұл қазіргі экономикалық ахуал жағдайында маңызды.

«Ақ жол» демократиялық партиясы Қазақстандағы жетекші саяси ұйымдардың бірі ретінде аталған сайлауға өзінің қатысатынын мәлімдейді.

Біз құрылған сәттен бастап барлық парламенттік сайлауға қатысып келеміз. 2004 жылы «Ақ жол» ҚДП партиялық тізімі бойынша 12% дауыс жинады, ал 2012

жылдан бастап ҚР Парламенті Мәжілісінде тұрақты түрде парламенттік фракцияны құрайды.

«Ақ жол» демократиялық партиясы алдағы уақытта да Қазақстанның ұлттық мүдделеріне, парламенттік институттарды енгізуге, нарықтық экономиканы дамытуға және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті жүргізуге қызмет ететін болады.

Біз сондай-ақ пандемияның жаңа толқыны мен өзге де сыртқы сын-тегеуріндердің сақталып отырған қауіпіне байланысты, бүгінгі кезеңнің күрделілігін атап өтеміз. Сайлау органдарын, басқа партиялардағы әріптестерімізді және сайлаушыларды сайлау алдындағы іс-шараларды өткізу кезінде барлық қажетті қауіпсіздік шараларын сақтауға, сондай-ақ адал және ашық сайлау өткізуге шақырамыз.

ҰЛТТЫҚ ҚОР ҚАРАЖАТЫНА ҰҚЫПТЫЛЫҚПЕН ҚАРАЙЫҚ

Мәжілістің жалпы отырысында Д. Еспаеваның «ҚР Ұлттық қорынан 2021–2023 жылдарға арналған кепілдендірілген трансферті туралы» заң жобасы бойынша сөйлеген сөзі

Қаралып отырған заң жобасы мемлекеттік кірістер мен шығыстардың тұрақтылығын және бюджеттің тепе-теңдігін қамтамасыз етуге бағытталған.

Осы жылы Ұлттық қордың активтері 26,6 триллион теңгеге дейін төмендеді және өзінің ЖІӨ болжамды шекті мәнінің 30% (2021 жылға арналған болжам бойынша ЖІӨ 76,7 триллион теңге) жақындады.

Сонымен бірге 2021–2022 жылдары Ұлттық қорға мұнай секторы кәсіпорындарынан түсетін тікелей салық түсімдерінің болжамы 1,9 триллион теңгені құрайтынын атап өткен жөн. Ал 2023 жылы – 2,2 триллион теңгені құрайды. Қор активтерін басқарудан түсетін жыл сайынғы инвестициялық кіріс 3% деңгейдегі индикативтік орташа жылдық кірістілік кезінде шамамен 681 млрд.теңге көлемінде болжанып отыр.

Өз кезегінде Ұлттық қордан республикалық бюджетке кепілдендірілген трансферттер ғана 2021 жылы – 2,7 триллион теңге, 2022 жылы – 2,4 триллион теңге және 2023 жылы – 2,2 триллион теңгені құрайды.

Ұлттық қор көлемінің шақты мәннен төмен төмендеуінің нақты қаупі бар және соның салдары ретінде қазақстандықтардың болашақ ұрпағы үшін табиғи байлықтарды пайдаланудан кірістерді үнемдеу саясатынан бас тарту мүмкін екендігі анық.

Қазіргі сын-қатерлер Үкіметтің осы жағдайды түбегейлі өзгерту жөнінде шараларды шұғыл қабылдау керектігін көрсетеді.

Өз тарапынан «Ақ жол» демократиялық партиясы Ұлттық қор қаражатын пайдаланудың міндетті шығыстарын қатаң регламенттеу қағидаларын енгізуді қажет деп санайды:

– мемлекеттің өз азаматтары алдындағы әлеуметтік міндеттемелерін орындау үшін ғана кепілдендірілген трансферттер;

– ашық қолжетімділікте оларды іске асыру нәтижелеріне, сондай-ақ лауазымды тұлғалардың жауапкершілігін тиісті мониторингтеу жүйесімен орта және ұзақ мерзімді келешекте экономикалық өсуді қамтамасыз ететін жобаларды қаржыландыру үшін ғана берілетін нысаналы трансферттер.

Кепілдендірілген трансфертті ынтымақты және базалық мемлекеттік зейнетақыларды төлеуге бағыттау жоспарланғанын ескере отырып, «Ақ жол» фракциясы аталған заң жобасын қолдауға болады деп санайды.

БЮДЖЕТ ЖОБАСЫ ЕЛДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫНА ЖАУАПТЫ

Мәжілістің пленарлық отырысында Е. Никитинскаяның «2021–2023 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» заң жобасы бойынша сөйлеген сөзі

Республикалық бюджет кірістерінің ең үлкен үлес салмағын дәстүрлі түрде салық түсімдері (95,8%) құрайды. Бұл ретте 2021 жылы корпоративтік табыс салығы бойынша өсімнің 42%-ын салықтық әкімшілендіруді жақсарту мен 2020 жылдың 6 ай оқиғалары бойынша есеп айырысулар арқылы көзделіп, қосымша құн салығын қайтару сомасын азайту, салықтық әкімшілендіруді жақсарту мен есеп айырысуларды нақтылау есебінен өндірілген тауарларға, жұмыстарға және қызметтерге қосымша құн салығы өсімінің 59,5% -ын алу болжанып отыр. Қазақстан Республикасы аумағына импортталатын тауарларға қосымша құн салығы бойынша өсімнің тек 30%-ы импорт көлемінің ұлғаюымен байланысты болмақ, ал қомақты үлесті салықтық әкімшілендіруді жақсарту мен АҚШ доллары

бағамының өсуі есебінен алу анықталып отыр.

Барлық осы көрсеткіштер өсудің негізгі әлеуеті әкімшілік факторларға сүйенетінін көрсетеді, бұл өз кезегінде кәсіпорындардың қалыптасуы қызметі үшін елеулі қауіп тудыруы және экономиканы қалпына келтіру процестерін баяулатуы мүмкін.

Бірқатар мемлекеттік бағдарламалар бойынша республикалық бюджет жобасы бюджеттің кіріс бөлігін толықтыруға түпкіліктей бағдарланудың жоқтығын көрсетуде.

Мысалы, «Нұрлы жол» инфрақұрылымды дамыту мемлекеттік бағдарламасы шеңберіндегі іс-шараларды қаржыландыруға жұмсалған миллиардтаған шығынға қарамастан, олармен бүгінгі күнге дейін қандай да бір толыққанды экономикалық қайтарылым қамтамасыз етілмеген. Бұдан басқа, «ҚазАвтоЖол» ҰК» АҚ қызметінің өзін-өзі ақтайтын

қаржылық моделінің жоқтығынан және үкіметтік кепілдіктер арқылы үкіметтік емес қарыздарды тарту құқығының болуына байланысты жоспарлы кезеңде компанияның 162 млрд. теңге көлемінде қарызын өтеу және оған қызмет көрсету мемлекеттік бюджет қаражатының есебінен болжанып отыр.

Біздің көзқарасымыз бойынша «QazExpoCongress Ұлттық компаниясы» АҚ-ның іс-шараларын Ұлттық қордан 3 млрд.теңге есебінен нысаналы түрде жол берілмеуі керек, өйткені, компания нысандарын халықаралық кездесулерді өткізу үшін пайдалану және әріптестік жалдаушылардың пайда болуына жағдай жасау болып табылады.

Экономикалық өсімді қалпына келтіруде БЖК және ҚЗЭ бағдарламалары ерекше орын алады. 4-қыркүйектегі жағдай бойынша «Қарапайым заттар эко-

номикасы» бағдарламасы шеңберінде банктер 315,7 млрд. теңге сомасына 604 қарыз берді. Төтенше жағдайды енгізуден зардап шеккен шағын және орта бизнес субъектілерін жеңілдікпен несиелеу бағдарламасы бойынша 353,1 млрд. теңгеге 2,5 мың өтініш қанағаттандырылды. Бірақ, жалпы алғанда, бұл белсенді жұмыс істеп тұрған шағын және орта бизнес кәсіпорындарының тек 2%-ға жуығы ғана бағдарламаларға қатысып қамтамасыз етуде.

Аталған бағдарламалар осы жылы бірқатар оң және уақытша өзгерістер енгізілді. Алайда, жалпы алғанда, COVID-19-бен туындаған қазіргі заманғы сын-қатерлерді ескере отырып, инвестициялық жобаларды іріктеудің тәсілері мен әкімшілік басқару процестерін өзін тұжырымдамалық тұрғысынан қайта форматтау іске асырылған жоқ. Ал бұл жаңа технологиялар, цифрландыру және онлайн-плат-

формалар, олар коронавирустық жағдайындағы жаңа экономикалық архитектураны құруда шешуші рөл атқарады.

Өкінішке қарай, бұл үрдістер қаралып отырған бюджет шеңберінде кәсіпкерлікті қолдау бағдарламаларының индикаторлары жүйесін құруда өз деңгейінде тиісті көрініс таппады.

Тұтастай алғанда, қаралып отырған 2021–2023 жылдарға арналған республикалық бюджет жобасы кейінгі кезеңде бағдарланып, елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайды тұрақтандыру міндеттеріне жауап беретінін назарға ала отырып, «Ақ жол» фракциясы айтылған ескертулерді ескеріп, осы заң жобасын қолдау мүмкін деп санайды.

*Қазақстанның «Ақ жол»
Демократиялық партиясының
баспасөз қызметі*

Мәжіліс Төрағасы Нұрлан Нығматулиннің парламентте министрлер мен ведомство басшыларының жауапсыздығына жаны төзбейтіндігі елге белгілі. Әсіресе, мемлекеттік тілде сөйлей алмайтын министрлер мен вице-министрлердің шаңын қағып алатыны тағы бар. Спикердің қазақша сөйлей алмайтын қазақ шенеуніктерінің терісін талай сыпырғаны туралы «Қазақ үні» бірнеше рет жазды. Бұл жолы Мәжіліс төрағасының қаһарына Денсаулық сақтау министрі ілікті.

Мәжілісте Денсаулық сақтау министрі Алексей Цойдың коронавирусынан зардап шеккен және қайтыс болған медицина қызметкерлеріне жәрдемақы мен өтемақыны төлеу туралы есебі тыңдалды.

Мәжіліс қабырғасын солқылдатқан талқылауға қарасақ, браз мәселеге көз жеткіземіз.

«ҚазАқпарат» агенттігінің апаратына сүйенсек, Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматулин

нистрлігі жариялаған ақпаратқа қанағаттанбаған Нұрлан Нығматулин «бұлардың бәрі сандарды сапыру» деп, бір-ақ кесті.

Мәселен, аталған министрлік ұсынған ақпаратқа сәйкес, Еңбек министрлігіне 4 064 өтініш берілген. Сонымен қатар, кәсіби қызметін атқару кезінде 8 333 дәрігер, барлығы 12 830 медицина қызметкері коронавирусына шалдыққан.

Осы ретте, Мәжіліс Төрағасы

тиісті өтемақы төленбегені туралы мәселе көтеріліп қалып жүрді.

Бұл Мәжілістегі пандемияға байланысты Денсаулық саласындағы кемшіліктер мен қолдан жасалған бюрократияның қатты сыналуы Президентке де жетіп, бұл мәселенің нүктесін мемлекет басшысы қойды.

«Бұл жол беруге болмайтын ахуал. Медицина қызметкерлері өздеріне тиесілі ақшаны өтініп сұрап алуға тиіс емес!», — деп қатаң айтты Қасым-Жомарт Тоқаев.

— Индеттің ескірткісі болмайтын жағдайында негізгі соққыны тағы да медиктер өздеріне алады. Дәрі-дәрмек пен аппараттар емес, дәл солар біздің негізгі ресурстарымыз саналады. Медицина қызметкерлерін қолдау қажеттігі ешкімге күдік тудырмайды. Менің тапсырмаммен екінші жартыжылдықта төлемақыға 150 млрд. теңгеден астам қаржы бөлінді. Дегенмен, төлемақы мен сақтандыру төлемін алуда әлі күнге дейін бюрократиялық кедергілер жасалып, тіпті, бұл мәселемен парламент те айналысты. Жергілікті жерлерде төлемақы бойынша «цифрлармен ойын» жалғасып, оларды бөлудің әлі күнге дейін ашықтығы жоқ. Бұл жол беруге болмайтын ахуал. Бұған қоса, бас дәрігерлер жұмыс уақытын дәрігердің пайдасына емес түзетуге тырысады. Медицина қызметкерлері өздеріне тиесілі ақшаны өтініп сұрап алуға тиіс емес, — деді президент.

Мемлекет басшысы Тоқаев коронавирустан қаза тапқан дәрігерлердің отбасына ешқандай тексеру жүргізілместен, барлық төлемақы берілуі керектігін қадап айтты.

— Қазір бұл жағдайлар түрлі комиссияда қаралып, өтемақы тек 37 ғана отбасыға төленген. Мүлдем жол беруге болмайтын жағдай. Постфактум өлім себебін анықтау көптеген қиындықтарды, оның ішінде әдеп сипатындағы қиындықтарды тудырады. Осыған орай Үкіметке бұл мәселеде мұндай тексерулер жүргізбестен қаза тапқан медицина қызметкерінің отбасына тиесілі барлық төлемақыны төлеуді тапсырамын, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Осыдан соң ғана, қамшылама, жүре қоймайтын біздің Үкімет қозғала бастады. 13 қазан күні «COVID-19-ға қарсы күресте қаза тапқан барлық 182 медицина қызметкерінің туыстары Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан 10 млн. теңге мөлшерінде біржолғы төлем алды», — деп хабарлады ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі.

Бұдан басқа, COVID-19-бен күресуге тартылған 5,3 мыңнан астам медицина қызметкері коронавирустық инфекцияны немесе вирустық пневмонияны жұқтыруына байланысты МӘСҚ-дан біржолғы әлеуметтік төлем алды.

Иә, Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматулиннің парламенттегі Үкіметті қатал сынауының ақыры дәрігерлердің өтемақысын алуға жалғасты.

Өйткені, қаншама адам қынадай қырылған қан майданның ішіндегі арпалыстан шыққан дәрігерлерді енді өтемақысын бермеу үшін құжат жинау «майданына» тастау шынында да, мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев тура айтқандай, «Бұл жол беруге болмайтын ахуал!»

ПАРЛАМЕНТТЕГІ АЙҚАЙ ДӘРІГЕРЛЕР ӨТЕМАҚЫСЫНА ЖАЛҒАСТЫ

коронавирус индетіне шалдыққан медицина қызметкерлеріне, сондай-ақ осы пандемиядан қайтыс болған дәрігерлердің отбасыларына төленетін төлемдердің әлі толық төленбегендіктен, осы өмірлік маңызы бар мәселеге ерекше назар аударды.

Қазір үлкен мәселе болып тұрған бұл тақырыптың маңыздылығын атап өткен Нұрлан Нығматулин биылғы 22 қыркүйектегі жағдай бойынша индетке шалдыққан дәрігерлердің жалпы санының 14%-дан астамына ғана, сонымен бірге қайтыс болған медицина қызметкерлерінің отбасыларының 13%-ға жетер-жетпесіне ғана төлем жүргізілгеніне тоқталды.

Мұндай жағдай денсаулық сақтау жүйесі қызметкерлерінің наразылығын тудырып, Мемлекет басшысына және Парламент депутаттарына жүгінуге мәжбүр ететінін айтқан Мәжіліс спикері:

«Коронавирус пандемиясы кезінде, ең алдымен, мемлекеттік аппараттың шешімдері өте жедел де кәсіби болуы тиіс. Бұған партиямыздың Көшбасшысы, Елбасы және Мемлекет басшысы ерекше назар аударады», — деді.

Мәжіліс төрағасының айтуынша индетке шалдыққан медицина қызметкерлері мен қайтыс болғандардың отбасыларының төлемақысын қатысты, анықтап айтқанда, төленбеу жағдайы құзырлы министрліктердің әлеуметтік бөлімдері арасында өзара іс-қимылдың жоқтығы мен ойластырылмаған қадамдарының нәтижесі. Енді қазір пандемия кезінде медицина қызметкерлерін қолдау туралы Президенттің тапсырмаларын орындау үшін барлық жіберілген олқылықтардың орнын толтыру маңызды.

Ал Денсаулық сақтау ми-

Денсаулық сақтау министрі Алексей Цойға жоғарыда аталған 4 064 өтініштің өзі Мәжілісте осы мәселе тыңдалатыны белгілі болғаннан кейін ғана жасалынғанын айтып:

«Егер өткен 6 ай ішінде 2 475 өтініш берілсе, соңғы санаулы күндер ішінде 1 589 өтініш берілген. Яғни, берілген өтінімдер саны 1,6 есеге артып, ал өтемақы төленген адамдар саны 2 есеге дейін өскен. Алты ай бойында дертке шалдыққан барлығы 1 830 дәрігер өтемақыға ие болса, ал соңғы біраз күнде 1665 дәрігерге төлемақы беріп үлгерген. Қайтыс болған медицина қызметкерлерінің отбасыларына өтемақы төлеу бойынша да жағдай осындай», — деді Нұрлан Нығматулин.

Мұндай өрескел жағдайдың орын алуына тағы бір себеп, коронавирус инфекциясынан зардап шеккен және қайтыс болған медицина қызметкерлерінің көпшілігі аймақтық комиссиялардан растау ала алмаған.

Нұрлан Нығматулиннің пікірінше, жәрдемақылар мен өтемақыларды беру рәсімінің шамадан тыс бюрократияландырылуы да мәселенің оң шешімін табуына кедергі келтіріп отыр.

Атап айтсақ, оны алу үшін ауырғандар мен қайтыс болғандардың жақындығын өтініміне 5 жыл бұрын бекітілген инфекциялық аурулар ошағын эпидемиологиялық зерттеу картасы қоса берілуі тиіс. Ондағы талаптар коронавирус инфекциясының нақты белгілерін көрсетпейді, ал оны егжей-тегжейлі анықтау және сипаттай-тегжейлі анықтау одан әрі кешіктіреді. Бұл Денсаулық сақтау, Еңбек және әлеуметтік қорғау министрліктерінің біржолғы төлем тәртібін анықтау бойынша 9

сәуірдегі бірлескен бұйрығына негіз болып отыр.

«Сіз қазіргі жағдай талаптарына мүлдем жауап бере алмайтын 2015 жылғы бұйрықты ойланбастан көшіру арқылы жағдайды қиындатып отырғаныңызды түсінесіз бе? Осының салдарынан жергілікті жерлердегі өңірлік комиссиялар тиімді жұмыс істей алмайды. Өйткені, оларға көптеген құжаттарды қарауға Адамдар ауырып, оның үстіне елі де қалпына келе алмай жатып, 43 қосымшаны жинауы керек. Осы рәсімді жеңілдетуге болатын еді ғой. Бұны ертерек жасауға не кедергі болды? Демек, немқұрайлы қарағансыздар», — деп, сынады Нұрлан Нығматулин.

Төлем жағдайына қатысты жіберілген қателіктердің тағы бір себебі, төтенше жағдай кезеңі аяқталғаннан кейін қажетті Бұйрықтың болмауы. Бұйрықтың тиісті жаңартылуы тек 22-шілдеде болған.

«Тек осы жерде, Мәжіліс қабырғасында, соңғы 2 күнде тынымсыз жұмыстың нәтижесінде ғана сіздер дұрыс тетіктерді ойластыра бастадыңыздар, — деді Мәжіліс төрағасы.

Мәжіліс төрағасы сынынан Үкімет те сау қалған жоқ. Нұрлан Нығматулин аймақтық комиссия жұмысының ұйымдастырылуына назар аударып, оған Ведомстволарлық комиссия тарапынан қажетті бақылаудың болмағандығын баса айтты.

«Ведомстволарлық комиссия, Үкімет тарапынан бақылаудың болмауы аймақтық комиссиялар жұмысы бойынша жалпы өтемақы төлеу бойынша осындай өкінішті жағдайға алып келді», — деді Мәжіліс Төрағасы вице-премьер Ералы Тоғжановқа.

Сондай-ақ, комиссияларды құру кезінде де немқұрайлылық байқалғаны айтылды. Мысалы, еліміздің 17 аймағы бойынша жиыны 5-ақ тиісті комиссиялар құрылған. Ал, талап бойынша, негізі сәуір, мамыр айларында қосымша — 4, маусым айында — 5 комиссия құрылуы керек болатын.

Ал, коронавирус инфекциясы мен вирустық пневмония өршіп тұрған Ақтөбе, Атырау және Батыс Қазақстан облыстарында бұл жұмыстар тамыз айында ғана қолға алынған.

«Осындай маңызды мәселелерді шешуге тікелей қатысы бар — вице-премьерден бастап министрліктің әр қызметкері — әрбір санның ар қызметкері мен жағдайда жұмыс істеген, ал кейбірі жақындарынан айрылған адамдар тұрғанын түсінуге тиіс. Енді олар өздеріне тиісті ақшаны алу үшін табалдырық тоздырып, көптеген қағаздарды толтырады. Бұл тіпті қарапайым адами көзқараспен қарағанның өзінде дұрыс қадам емес, — деді Нұрлан Нығматулин.

«ҚазАқпараттың» осындай дерегіне қарасақ, Мәжіліс төрағасы Денсаулық министріне шегінер де, тығылар да жер қалдырмаған.

Иә, Мәжіліс төрағасы Нұрлан Нығматулиннің қатал сыны негізсіз емес екенін елдің бәрі біліп отыр.

Өткен жаздың ортасынан бастап, қыркүйек айында да ел аралап, халықпен жүздескен «Ақ жол» партиясы төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат Перуашев бастаған депутаттар Қостанай, Түркістан, Маңғыстау, Қызылорда облыстарын аралағанда, индетпен алысқан дәрігерлерге «Ақ жол» партиясының «Жанқиярлық еңбегі үшін» медалын табыстау кезінде де барлық жерде осы дәрігерлерге

Адамзат баласы тарихындағы түркі әлемі деген қастерлі ұғымның түпқазығы, рухани шаңырағы ұлы бабамыз Қожа Ахмет Ясауидің атаны – қасиетті Түркістанда бабалар рухы жаңғырып жатыр. Қазақ хандығының астанасы болған ежелгі Түркістан – тегі бір, ділі бір, діні бір күллі түркі халықтарының Атажұртында басын қосып, рухын асқақтататын руханият орталығы, рух астанасы. Кезінде «Дін – апын» деген қағида ұстанған Кеңес өкіметінің тұсында Ясауи бабамыздың кесенесі де, Түркістан қаласы да «өгейлік» көрді. Кеңестік империя идеологиясы ұлт перзенттеріне байланысты сыңаржақ көзқарас қалыптастырғанымен, халық жадынан тарихи ақиқатты өшіре алған жоқ. Соңғы деректерге сүйенер болсақ, қазақ халқының Түркістанда жерленген хандары мен билерінің, даңқты батырларының жалпы саны 130-дан асып отыр. Олардың 21-і хандар, қилы кезеңдерде таққа отырған ұлт асылдары. Өзінің «Даналық кітабымен» әлемге танылған әулие баба Қожа Ахмет Ясауидің есімін Түркістаннан немесе Түркістанды Ясауиден ажыратып қарау мүмкін емес. Ұлы ақын-әулиені рухани емес санаған мұсылмандар тоғыз жүз жылдан бері оның ілімімен бірге жасап келеді.

ТҰҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТ және ЖАҢҒЫРҒАН

Бұл жөнінде Қазақ елінің Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаев «Тарих толқынында» атты кітабында ағынан жарыла былай деп жазды: «Түркістаннан тараған аса қуатты рухани сәулемен нұрланған түркілердің тұңғыш сопысы – Қожа Ахмет Ясауи 1093 жылы туған. Ол негізін қалаған исламның тылсым құпиясы – сопылықтың (суфизм) қарапайым халықтық нұсқасы тез уақытта Қазақстанның солтүстігі мен шығысына дейін тарады. Қожа Ахмет Ясауи Орталық Азиядағы, оның ішінде Қазақстанда да, барлық түркі халықтарына ұлттық рухани ілім жүйесін өрнектеп берді...

Түркілердің өмірлік, практикалық философиясын құраған салдар ретінде Ясауидамада тәңіршілдік элементтері өздерінің мағынасын сақтап қалды. Нақ осы Ясауи ілімі арқылы ислам қазақтардың рухани өмір салтына айналды да, кейінгі сегіз ғасырдың өн бойында соларды жебеп келді. Қазақ хандығы мен қазақ халқы құрылғанда, солардың бастау бұлағында осы ілім тұрды. Егер қазақтардың рухани тарихы жазыла қалса, Қожа Ахмет Ясауидің хикметтері («Даналық сөздері») сөзсіз оның бір бөлігі болып кіруге тиіс. Ясауидің ұстазы Арыстанбабтың Отырардағы кесенесі мен Қожа Ахмет Ясауидің Түркістандағы кесенесі – қазақтардың ұлттық руханиятының аса маңызды орталықтары. Қожа Ахмет Ясауи кесенесі қазақ мемлекеттігінің нысанына айналды, кейінгі уақытта жалпыұлттық зияткер-корым (пантеон) қызметін атқарды. Қазақ халқының ұлы перзенттерінің мүрдeleri осы жерде сақтаулы. Сондықтан, осынау тамаша ескерткішті қалпына келтіріп, бас біріктіретін ортақ кіндікке бүкіл ұлттың назарын аударып отырғанымыз дұрыс.

Түркістанды өзінің тарихи орнына сәйкес биікке көтеру басты міндет болып табылады. Соның бірі – Түркістан қаласына

Сейдулла САДЫҚОВ,
Қожа Ахмет Ясауи атындағы
Халықаралық қазақ-түрік
университетінің профессоры,
филология ғылымдарының док-
торы, «Түркістанға сіңірген еңбегі
үшін» медалінің иегері

айрықша мәртебе беру мәселесі болатын. Бұл – жұртшылықтың көптен бері көтеріп келетін сұрауы еді. Түркістанның 1500 жылдық юбилейі қарсаңында осы мәселенің шешілетініне халықтың сенімі күшті болды. Өкінішке қарай, республиканың ол кезде экономикалық дағдарысты бастан кешіруі бұл проблемаларды жүзеге асыруға мұрша бермеді.

Қазіргі кезде Қазақстанның экономикалық қуаты өрлеуге бет алып келеді. Осы жағдайды есепке ала отырып, Елбасының Жарлығымен Түркістан облысы дүниеге келді, ежелгі Түркістан облыс орталығына айналды. Қасиетті шаһарда кең ауқымды құрылыс жұмыстары жүріп жатыр.

Түркістан қаласының тарихи-мәдени орталығы көне кезеңнің сәулет үлгісі ретінде сол қалпын сақтап қалады. Сонымен қатар, бір мезгілде заманауи үлгідегі технология енгізіліп, бірегей жаңа ғимараттар бой көтеріп, көне шаһар «ақылды қалаға» айналады. Бұл мәселе облыс әкімдігінде Өмірзақ Шөкеевтің төрағалығымен өткен аппарат мәжілісінде жан-жақты сөз болды.

Киелі шаһардағы ғимараттар, саябақтар, көпірлер мен аллеялар бір үлгіде жарпақталып, бір ұлға кейіпке енеді. Бұл жоба бірнеше айдың ішінде жүзеге асты. Түркістан қаласының символына айналған Қожа Ахмет Ясауи кесенесіне ерекше қамқорлық жасалуда. Тартымды нысандардың бүкіләлемдік тізіміне кірген қасиетті мекеннің қабырғалары алыстан жарқырап көрінетін болады.

Түркістан – түркі әлемінің рухани астанасы. Ортақ мақсат – Дүниежүзілік мұралар тізіміне енген Қожа Ахмет Ясауи кесенесін, оның ішінде буферлік, яғни, айналасындағы аймақ пен онда орналасқан археологиялық паркті халықаралық стандарттар мен ЮНЕСКО талаптарына сәйкестендіру. Туристер мен зиярат етушілер қасиетті мекенге жай келіп қана қоймай, оның 2000 жылдық бай тарихын жан-жүрегімен сезіне білуі керек.

Сондай-ақ, Түркістан облыстық әкімдігінің басқармалар ғимараты аяқталып, ел игілігіне қызмет етуде.

Қазіргі кезде Түркістан қаласындағы жаңа әуежайдың және оған апаратын автомобиль жолының құрылысы аяқталды. Нысан облыс орталығынан 16 шақырым қашықтықта орналасқан. Терминалдың өткізу қабілеті жылына 3 млн. жолаушыны құрайды деп жоспарлануда.

Түркістан қаласының орталығындағы «Желілік саябақ», «Аттракциондар саябағы», «Оқушылар сарайы», «Конгресс орталығы», «Жабық бассейні бар спорт сарайы», «Орталық стадион» және «Қ.А.Ясауи мұражайы», «Драматеатр» ғимараттары биыл ел игілігіне берілетін болады. Әрқайсысы 120 бөлмеден болатын «Rixos Turkestan» және «Hampton by Hilton» қонақ үйлерінің құрылысы таңдай қақтырады.

Құрылысы қарқын алған әлемде тендесі жоқ «Керуен Сарай» туристік кешенінде Шығыс базары, этникалық үлгідегі мей-

рамханалар мен қонақ үйлер салынууда. Көпсалалы сарайда көне шығыс театры, ұлттық дәмханалар, жасанды көлдер, саябақтар салу жоспарда. Шеберлер көшесінде кәдесыйлар сататын шеберханалар сап түзейді. «Тұңғыш президенті – Елбасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев және Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев Түркістан қаласының дамуына ерекше көңіл бөледі. Мұнда Түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастығы кеңесінің саммитін өткізу жоспарланған. Осыған орай, барлық қажетті нысандардың құрылысының уақытылы әрі сапалы аяқталуын қамтамасыз ету қажет», – деді ҚР Премьер-Министрі А.Мамин.

Өткен жылы Түркістан бүкіл әлемдік «Біріккен қала және жергілікті билік» ұйымына мүше болды. Бұл тек республика ішінде ғана емес, халықаралық туристер орталығына айналуға жасалған маңызды қадам. Бір жылда 120 елдің 1000-нан аса қаласымен тәжірибе алмасылды. Жаһанкез саяхатшылар әлемінің тағы бір кереметі Түркістан болуы тиіс. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Орталық Азия мемлекеттері басшыларының Консультативтік кездесуінде: «Түркі әлемнің бесігі – Түркістан қаласы қазір

қайта өркендеуді бастан кешіп жатқанын» атап өтті. «Өз кезегінде қала баршамыздың ортақ мақтаншымызға айналатын керемет мегаполисге айналмақ. Осыған орай, Орталық Азияның бауырлас мемлекеттерінің басшыларын келесі күзде осы көне қалаға шақырамын», – деген еді.

Түркістан облысының әкімі Өмірзақ Шөкеев үлкен жиында сөйлеген сөзінде тебіреніспен былай деген болатын:

– Біз Түркістанды Елбасы Тұңғыш Президент Нұрсұлтан Әбішұлының жобасы деп білуіміз керек. Сондықтан, әрбіріміз үлкен жауапкершілікпен жұмыс істеуге тиіспіз. Тіпті, жауапкершілікпен өмір сүруіміз керек. Мен Президентіміз Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевқа әр барғанымда ол кісі маған «Біз сені Түркістан облысына әдейі жіберіп отырмыз. Онда мен барғанда да Елбасының жобасы деп жүремін. Бұл жерге сенім артып отырмыз. Сен осыны біліп жүр, – дейді. Сол

себепті, Түркістанның түлеуін Елбасының есімімен тікелей байланыстырғанымыз жөн. Түркістанды дамыту үшін бүкіл мемлекеттің ресурсын осы жерге шоғырландырып жатыр. Өздеріңіз көріп жүрсіздер. Былтырдан бері қанша инвестиция құйылды. Еліміздегі барлық облыстар ауыртпалыққа қарамай, Түркістанға қол ұшын созып, өз өңірлерінің қазынасынан қаржы бөліп, оны тұрғындарының алдында Түркістанға бағытталатынын түсіндіріп, халық қалаулылары яғни, халықтың келісімін алу үшін тері төгіп еңбек етіп жатыр. Немесе өздеріне бекітілген жобаларға демеушілер тартып, қаржы бөлуде. Бұл оңай шаруа емес. Осының барлығы Елбасының арқасы. Соны терең түсінуіміз керек.

– Халықаралық денгейдегі маңызды іс-шаралардың Түркістанда өтуі біз үшін, яғни қала тұрғындары үшін үлкен абырой, сонымен қатар үлкен жауапкершілік, – дейді Түркістан қаласының әкімі Рашид Аюпов. Жергілікті халықтың әлеуметтік ахуалын жақсарту инструменттерінің бірі – туризм саласы. Ендігі мақсат – туристік кластер құру арқылы, қаланың рухани астана екенін таныту. Осы орайда, үстіміздегі жыл

Түркістанда шаңырақ көтерген Халықаралық туризм және қонақжайлық университетінің алғашқы оқу жылы 1700-ден астам студентпен бастағанын айту қажет. Қалай болғанда да, рухани азықтың негізі кәдімгі материалдық қажеттіліктен құралады. Яғни, жайлы жатын орын, ыңғайлы көлік, сапалы байланыс, тамақтану және көңіл көтеру орындары болмаса және осы бағытта сапалы қызмет ету аса маңызды.

Түркі елдері мемлекет басшыларының Саммиті Түркістанда өткізіледі, деп күтілуде, қазір дайындық жұмыстары қызу жүріп жатыр. Халықаралық деңгейдегі маңызды іс-шаралардың Түркістанда өтуі қала тұрғындары үшін үлкен абырой, сонымен қатар үлкен жауапкершілік. Бұл Саммитке көптеген турист келеді. Және де осы жерде басты назарда ұстайтын мәселе: туристерді тек мәдени нысандарды көрсетіп мақтану үшін емес, олар өз қаржыларын жергілікті халықтың қызметіне төлеп, табыс әкелу мақсатын да көздеу қажет. Қасиетті Түркістанда әлемдік деңгейде аты шыққан 5 қонақ үй кешендерін іске қосу жоспарда

дап шеккен Арыс қаласын қайта қалпына келтіруге бар қажыр-қайратын жұмсады. Облысымыз да құрылысы қайнаған қалаға айналды. Өзгесін айтпағанда, Өмірзақ Естайұлының өзі бастаған «Қамқорлық» бағдарламасы елді, әлеуметті қатты қуанып отыр. Түркістанымыз түлей берсін!

Енді Түркістан өңірінің абыройлы азаматы, облыстық ақсақалдар алқасының төрағасы Жарылқасын Әзіретбергеноұлының жүрекжарды лебізіне зер салайық:

– Біз үлкен тарихи кезеңнің бастауында тұрмыз. Қазір көне шаһар жаңа бағытта дамып келеді. Күн санап түрлену түсуде. Бұл игі істердің барлығының басында Елбасы Н.Ә.Назарбаев тұр. Мың жылдан кейін де Қ.А.Ясауи кесенесін Әмір Темір тұрғызған десек, Түркістанды тұңғыш облыс етіп, оның орталығын Түркістан жасаған Нұрсұлтан деп айтылады. Түркістан мен Нұрсұлтан қазақ тарихында ажырамайтын егіз ұғым. Ал, сол ұлы бастамалар мен үлкен құрылыстың басында Өмірзақ Шөкеевтің тұрғаны бізді қатты қуантады.

Бүгінгі күні Түркістанда ірі құрылыстар салынып, көшелер

көрсетіп отырса, нұр үстіне нұр. Киелі Түркістанда классикалық философиялық, археологиялық, тағы да басқа бағыттарды кең өріс алдыру үлкен маңызға ие. Бұған Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазак-түрік университетінің ғалымдары өз үлестерін қосуға дайын. Олай дейтіміз, ғылыми әлеует бар. Бір таң қаларлығы сол, күні бүгінге дейін Ахмет Ясауи терең зерттелмеген, ұлы ғұламаның жеке өмірі, тарихы жөнінде там-тұмдап қана болмай-ақ осында жерленген хандарға, батырлар мен билерге арналған ашық аспан музейін іске қоссақ, қала мәртебесінің биіктей түсері сөзсіз. Осы орайда, мына мәселелерге де баса назар аударсақ нұр үстіне нұр болар еді: Түркістан атырабында ескі шаһарлар тұтасып жатыр. Демек, қазба жұмыстарын кең бағытта жүргізіп, саяхатшылар тамсана тамашалайтындай жағдай туғызу қажет. Ата-бабадан мирас болып қалған ұлттық колөнерді жаңғыртып, оны жаңа сәулет өнерімен үндестіре білсек, қанеки. Осында игілікті істерді Арыстанбабта, Сығанақ қалашығында, өзге де тарихи мекендерде жүргізер болсақ, бұл туризмнің дамуына негіз болар еді. Осы тұрғыдан келгенде, Оңтүстік Қазақстан мен Қызылорда облыстары әкімдерінің ынтымақтаса отырып, іс-қимыл танытуы маңызды. Қазақ елі Тәуелсіздігінің отыз жылға жуық мерзімі ішінде Тұңғыш Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың көтерген идеясы киелі Түркістанның ұлы қасиетінің жандана түсуіне, бүгінгідей ізгілікті істердің белең алуына басты негіз болды. Қасиетті мекеннің жасарып-жаңғыруында, өсіп-өркендеуінде

ТҮРКІСТАН

бар. Қай қайсысы да инвестиция тарту арқасында жүзеге аспақ, ал оның мөлшері – 12 млрд. 200,0 млн. теңге болмақ.

Журналист-жазушы, халықаралық «Алаш» сыйлығының лауреаты Мархаласат Байғұт баянбатырмен әңгімелесудің өзі бір ғанибет. Ол кісінің толғанысына құлақ түріп көрелік:

– Қазіргі уақыт ел тізгінін ұстаған азаматтар үшін шешенсініп, көсемсініп көп сөйлейтін кезең емес. шешенсінебей-ақ шешімдер қабылдап, көсемсінебей-ақ кесімді, келісімді бағдарлар белгілеп, нақты істер тындыратын уақыт.

Өңір басшысы Өмірзақ Шөкеев көп сөйлеп, сөзбұйдалыққа салынбайды. Ең қуанарлығы, жұмысты көп істейді. Елбасының, Президенттің, Үкіметтің тапсырмаларын орындауда, елдің жақын айлауда, халыққа жақындауда құлшынысы ерек, ұмтылысы бөлек.

Түркістан шаһарына бір-екі апта келмей қалсақ, танданып, қайран қаламыз. Астанаға барғандай күй кешеміз. Барлық салаларда тындырымыз тірліктер жасалуда. Облысымыз республикада өнім өндіруден бірінші орыннан, жұмыспен қамтудан екінші орыннан көрінді. Облыс әкімі төтенше жағдайдан зар-

жөнделіп, тал-дарак егіліп жатыр. Табиғи газ тартылып, су жүйелері реттеліп, құдықтар қазылуда. Шағын және орта бизнес өркендеуде. Осының барлығының бір мезгілде жоғары деңгейде атқарылуы облыс әкімінің іскерлігінің нәтижесі.

Түркістан – түркі жұртының бас иіп, тәу ететін қаласы. Келешекте туристер миллиондап келетін үлкен шаһар болады деген сенімдеміз.

Қасиетті Түркістандағы «Әзірет Сұлтан» тарихи-мәдени қорық мұражайының гүлденуіне тиісті министрлік қамқорлық жасап, нақты көмек

■ ТӘБӘРІК

Қазыбек ИСА

ТҮРКІСТАН. ӘЗІРЕТ СҰЛТАН КЕСЕНЕСІ

*Сан ғасырдан бүгінге жеттің де өзің,
Мәңгілікке жеткіздің көптің көзін.
Көк аспанның көркем бір көшірмесі
Көкке қолды жайғызар көк күмбезің...*

*Сағананды саңлақтар саялардай,
Қасиеттен зерделі ел ой алардай...
Қас шебердің төбесі көкке жетіп,
Көктен алған көк түспен бояғандай...*

*Кереметке киелі қарай қалып,
Келгендердің кетеді бәрі ойланып...
Боз биенің сүтіне иленген қыш,
Күндіз-түні тұрады арайланып...*

*Түгел түркі пір тұтып үкілеген,
Бір өзіңе арналар бүкіл өлең.
Жұлдыздармен шегелеп күмбезіңді
Жуады ылғи Айлы түн сүтіменен...*

*Қырға біткен қырмызы жапырағы,
Өрнектеліп, өзіңе шақырады...
Құралатын Құранның аятынан,
Оюларың ойға елді батырады.*

*Бозингеннің тамырын қуса күйші,
Боз даланың үніне сусар үйші...
Әлемдегі әйгілі жалғыз қала
Желпіндірер желменен жусан исі...*

*Қылқұйрықты қосқан соң
қыртыс қалмай,
Кетігі жоқ келісті кірпіш қандай.
Түгін тартсаң... түркілік тарих шығар,
Тұлғаларға Тұрандық Түркістан бай.*

*Тартыспенен атқан-ды талай таңы,
Көкбөрінің көкке әлі көп айтары...
Ай таңбасы айқындап бағытымды,
Шабытымды бір Алла молайтады...*

*Мұнарадан естілсе құдіретті үн,
Тұра қалып мен дағы күбір еттім...
Әзіреттен әділет тілеп келіп,
Айтылады өзіңе мұңы көптің...*

*Шаңыраққа баладық Күнді биік,
Бір құдайға ден қойдық бірлік ұйып.
Топырағыңды басқанда жалаңаяқ,
Тұла бойға туған жер нұрды құйып,
Алтын жұққан табаным тұрды күйіп...*

*Алуан үн бойыңда қырқысқанда,
Аруағың жаныңды шын қысқанда,
Бір Құдірет емірде бар екенін,
Білгің келсе –
Келіп қайт Түркістанға!*

2000 жыл

Қазақ елі тәуелсіздігі қарсаңында дүниеге келген Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті ерекше рөл атқарып отыр десек, артық айтқандық емес. Білім ордасы Қазақ елі Тәуелсіздігінің символына, күллі түркі халықтарының білімі мен ғылымының, мәдениетінің алтын бесігіне айналып келеді.

Осы ретте университет ректоры, профессор Болатбек Серікбайұлы Абдрасиловтың білім ордасының мәртебесін арттыра түсу жолындағы сан қырлы ұйымдастырушылық қызметін ризалықпен айтуға тиіспіз. Ол игілікті істермен жергілікті тұрғындардың университет оқытушы-профессорларының, студенттердің құрметіне бөленуде.

Кезінде Елбасымыздың халыққа дәстүрлі Жолдауындағы «Ендігі ұрпақ – Мәңгілік Қазақ Елінің Ұлттық Идеясы – Мәңгілік Ел!» деген тебіреністі сөздерінің жүрекерге ұялап, толқытқаны ақиқат. Елбасының

идеясымен шаңырақ көтерген, ерекше мәртебеге ие болған Халықаралық білім ордасының студенттерін Мәңгілік ел идеясы нұрландырып, патриоттық сезімдерін алаулата түсуде.

Тұңғыш Президент бағдарламалық мақаласының қорытындысында екі дәуір түйіскен оғлашақта Қазақстанға түбегейлі жаңғыру және жаңа идеялар арқылы болашағын баяндай ете түсудің теңдессіз тарихи мүмкіндігі беріліп отырғанына халықтың назарын аударып, «Мен барша қазақстандықтар, әсіресе, жас ұрпақ жаңғыру жөніндегі осынау ұсыныстардың маңызын терең түсінеді деп сенемін» дейді. Қасиетті Түркістан халқы мен білім ордаларының студенттері Елбасының рухани жаңғыруға бағытталған тебіреністі ой-толғамдары мен тұжырымдарына ден қойған. Елбасының Мәңгілік елдің алтын арқауына айналған бағдарламалық еңбегі уақыт өткен сайын жаңа қырларымен жарқырай түсіп, жасампаз белестерге бастауда!

КУНАЕВ В БАКАНАСЕ: «ПАМЯТНИК НЕПРОФЕССИОНИЗМУ И КОРРУПЦИИ»

Очередной скандал с монументальной скульптурой – установление «топорной» работы памятника Д.А. Кунаеву в селе Баканас Балхашского района – подтверждает низкий уровень современного изобразительного искусства. Ушли в прошлое советский художественный совет, градостроительный совет и т.д., где решали профессионалы. Сейчас акимы так открывают памятники, будто они оплатили, сделали их и поставили – ныне в культуре рулят чиновники. Чинизмом с их невыходом культуры коррупции, nepotизмом определяют эстетику городской среды вместо профессиональных скульпторов, архитекторов, дизайнеров!

ЛОГОТИП ПОРОШКА «АРИЭЛЬ» ВМЕСТО ЭМБЛЕМЫ АЛМАТЫ

Во многих фрагментах городской среды чувствуется рука чиновника – даже там, где ее не должно быть. В уличном дизайне, памятниках и т.д. Все-таки чиновникам не следовало бы вторгаться в деятельность профессиональных союзов, художественных и градостроительных советов и т.д. У нас и такие города имеют не очень привлекательный вид своими неухоженными улицами и скверами, серостью зданий, разбитыми тротуарами и дорогами.

К тому же в независимом Казахстане снизился общий уровень художественного образования – в советское время высокую планку держали выпускники московских, ленинградских и других вузов СССР, будь это в области монументальной скульптуры или живописи, архитектуры или уличного дизайна.

Если в советское время художник-преподаватель ценился по количеству выставок, по художественному мастерству, то сейчас – по написанию диссертации (мы-то знаем, как пишутся современные диссертации) получают липовые звания и возглавляют кафедры. Изменилась сама шкала художественной грамотности.

Если учесть казахстанскую коррупцию, то состояние городской среды вызывает настоящую тревогу. Оказалось, и в художественной сфере процветают трайбализм, коррупция, травля профессионалов, преуспевают чиновники от искусства, вхожие в высокие кабинеты и т.п. Бывает, заказы памятника берут исполнители из того же рода, из которого вышел батыр, би, политический деятель или акын.

Нередко в конкурсах побеждает «литературщина» – выигрывает тот исполнитель, кто смог красноречиво рассказать об истории и историческом деятеле, а не профессионализм и художественное мастерство. Ведь чиновники и акимы особо не разбираются в тонкостях композиции и художественно-пластического решения в эскизах, не отличают профессионала от дилетанта или самоучки.

В советское время независимый от властей художник из известных профессионалов решал судьбу многих творческих работ на основе конкурса, а где необходима приемка работ, отвечала Государственная приемная комиссия.

Госпремии, звания творцам также определяла авторитетная комиссия. По этой причине в кино, театре, монументальной скульптуре, живописи, мультипликации и т.д. была преграда для слабых работ и коррупции.

А ныне – полное раздолье для китча и халтуры: «правит бал» чиновник или ремесленник, приближенный к власти. Как из-под земли вырастают памятники сомнительного качества в районных центрах и аулах, по договору ставятся «родовые» памятники, ставятся спектакли низкого уровня, снимаются слабые фильмы, пишутся «дежурные» книги и т.д.

Например, непонятно, чем привлекают городские власти многочисленные статуи животных и всадников: то ли неэстетическим видом, то ли относительной дешевизной, то ли недолговечностью. Ведь эти «стада животных» имеются не только в Нур-Султане, но в других городах.

Снижение художественного уровня можно наблюдать и на улицах Алматы: какие-то аляповатые фигурки коней, «страшно красивые» зеленые спортсмены и т.д., даже перед Академией искусств им. Т.Жургенова – скульптуры не профессионалов.

Это верхушка айсберга низкопробных «произведений» на уровне кича.

Покойный Тимур Сулейменов, бывший руководитель Союза дизайнеров Казахстана, в свое время раскрыл секреты о том, как принимаются решения в градостроительном совете Алматы. «В градсовете независимых членов, которые не являются чиновниками, от силы 5-6 человек. Все остальные члены градостроительного совета – где-то 40 человек, это чиновники, руководители акимата, акимы районов, руководители городских служб и организаций. Самое печальное, что даже на градостроительном совете превалирует мнение не столько тех или иных членов совета, сколько акима города. Происходит то, что утверждается то, что нравится акиму. Это касается и того, что мы сегодня видим с эмблематикой, и с логотипами, печальное приняты. Это достаточно печально, потому что они не прислушиваются иногда к профессиональным мнениям. Я прочитал в сети уже то, что мы говорили, я говорил, например, о

том, что эта эмблема тысячелетия и логотип города, которые сейчас по всему городу висят, это непрофессионально» (vlast.kz, 02.02.2017).

Тимур Сулейменов имел в виду новый логотип Алматы, который скорее похож на логотип стирального порошка «Ариэль», чем на эмблему нашего города.

ПАМЯТНИК КАРЛИКОВОЙ КОНКУРЕНЦИИ

Каждый человек от рождения имеет свое предназначение. У нас же нередко писатель работает чиновником, художник становится торговцем, ученый реализует себя в бизнесе и т.д. Еще Лермонтов писал: «Гений, прикованный к чиновничьему столу, должен умереть или сойти с ума».

Несомненно, мы потеряли много талантов; у нас не появились великие писатели, ученые, художники. И вместо творческих людей пришли непрофессионалы, чиновники, которые вершат нашими неразвитыми искусством, литературой, наукой.

У нас – «классическое» чиновничье государство, засилье чиновников проникло и в творческие объединения. В силу непрофессионализма и коррупции многие начинания чиновников превращаются в простое отмывание денег.

Наглядный пример современного «искусства» – скандальный памятник Абаю Кунанбаеву и Евгению Михаэлису в Усть-Каменогорске, демонтированный 24 июня 2014 г. из-за критики общественности и СМИ. Из-за непропорциональных размеров – короткие нижние конечности, большие – верхние, крупные головы – местные жители называли фигуры «карликами», и они как появились, так и исчезли.

В акимате Усть-Каменогорска

23 июня 2014 г. сообщили, что памятник при установке не был принят на баланс городских властей, «в связи с тем, что были выявлены отклонения от первоначального варианта скульптурного произведения, мастера забрали его на доработку. Им дано дополнительное время для внесения корректив», «разработчикам никакие средства не выплачивались, так как работа еще не принята».

Из ответов следует: республиканский конкурс на этот памятник не проводился, конкурсные работы не были представлены (республиканскому) художественному совету (которого, кстати, и нет, а должен быть), государственная приемная комиссия не принимала памятник, который был установлен ночью (!). Работа была установлена, значит, принята акимом, но это отрицалось.

Жаль, что убрали этот карликовый памятник человеческой бездарности – можно было привлечь туристов со всего Казахстана, да и из-за рубежа.

ТОПОРНАЯ РАБОТА: ВМЕСТО ФИГУРЫ – БОЛВАНКА

У нас даже известные памятники сделаны непрофессионально, возьмем хотя бы памятник М. Маметовой и А. Молдагуловой в Алматы – так и веет «литературщиной». А ведь самых настоящих «болванок» в областных и районных центрах – масса. В этом плане в советское время было намного меньше халтуры – все работы шли через строгий конкурс и согласование.

А неудачной уличной скульптуры, вроде композиции «Мать и дитя», которая была установлена

на в 2017 г. на пересечении улиц Жубанова и Саина, в Алматы много.

В чем разница между профессионалом и дилетантом? Профессионал лепит ногу в сапоге, а дилетант – просто сапог. В итоге получается болванка.

Автор скульптуры Кунаева Алтай Байсенов явно не разбирается в пластической анатомии, по этой причине топорно высекает плоский костюм, столбы вместо ног, «деревянные» руки, в итоге нет человеческой фигуры. Скульптор явно слаб в лепке человеческой фигуры даже в пластилине, не говоря о граните.

Пропорции человеческого тела – это базовые основы скульптуры, автор этой скульптуры – случайный человек в этой профессии. Мало того, что отсутствует живая фигура человека, так еще не соблюдена элементарная пропорция: на огромное туловище посажена маленькая голова.

Мастер монументального памятника должен уметь правильно «поставить» фигуру, сделать силуэт выразительным и красивым со всех сторон и с различных расстояний. Памятник должен не только обладать выразительным силуэтом, но быть также соразмерным, пропорциональным, должен представлять собой целостное произведение искусства. Всего этого нет в «топорном» памятнике.

Памятник Кунаеву породил массу вопросов. Если установили этот памятник, значит, его утвердила комиссия, значит, его согласование от Республиканской комиссии? От Областной комиссии? Был ли конкурс? Каким образом слабый скульптор получил этот заказ? Кто возглавляет комиссию? По какой причине не восстанавливают художественные памятники с прежними полномочиями? Когда начнут борьбу с непрофессионализмом, nepotизмом, коррупцией в сфере искусства?

Дастан ЕЛДЕС

Итак, в культурной жизни страны произошло важное событие: на сцену знаменитого MTV был приглашен Димаш, который спел на казахском. Важность этого события я оценил по реакции в США, в Китае, во Франции, в Мексике, в Австралии ...и восторгу украинской группы Дeарс. Тем более до сих пор сцена оставалась не доступной для наших.

Накануне ожидаемого появления Димаша на MTV получил телефонный звонок от француженки, которая входит в парижский фан-клуб Dears.

ДИМАШ – МОТИВАТОР И ГЕНЕРАТОР РЕНЕССАНСА РОДНОГО ЯЗЫКА!

«DIMASH KUDAIBERGEN
FRANCE»

Она сообщила, что парижская группа желает встречи со мной за чашкой кофе для обсуждения одной темы: творчество Димаша.

На первый взгляд – что тут обсуждать-то: зайти в YouTube и слушай.

Но повестка дня была определена как нельзя конкретно: «La philosophie et les secrets profonds de la langue kazakhe», «Философия и глубинные тайны казахского языка!» На примере песни «Дайдидау».

Никогда не догадался бы о возможности такой формулировки вопроса, связанного с казахским языком. Речь шла о магии языка, которая в устах Димаша пленила многих...

Ни в каком сне не могло даже присниться такое обращение ко мне во Франции – на родине мастеров письма Гюго и Дюма. Естественно, был польщен и попросил тайм аут.

И с тех пор нахожусь в глубоком раздумье.

Кто мог бы это сделать лучше меня?

Олжас Сулейменов – автор многих исследований на тему Языка? Но его нет в Париже.

Сейткасым Ауельбеков (Seitkassym Aouelbekov) – парижский филолог и знаток казахского языка? (Лет 10 тому казахского языка? Обладая его рассуждениям о понятиях «корлык пен зомбылык»...).

Марк Бассо (Marc Bassot), любовь которого к нашей Татьяне привела к познанию казахского языка и способности произносить даже тосты на казахском на больших тоях?

Конечно же, лучше всех это сделал бы асакал Герольд Бельгер, автор бесценного произведения «Казахский язык». Царство ему небесное.

Или профессор Фишлер, который однажды у него дома в Фонтенбло, в перерыве в ожидании десерта, поставил на проигрыватель виниловый диск и вдохновенно рассказывал нам историю появления кюя Курмангазы «Кишкентай».

Но им нужен носитель казахского языка в Париже. Их выбор пал на меня. Не знал, что наше знакомство с этой группой в Каннах 2 года назад вокруг Димаша приведет к такой удивительной просьбе.

Удивительно, что репертуар Димаша, обращенный к народному творчеству, глубоко затрагивает чувства и эмоции многих народов мира, которые до этого и не подозревали о таком большом позитивном потенциале казахского языка. Существует давнее мнение, что французский язык – язык любви.

Народная песня «Дайдидау» в исполнении Димаша именно в этом же измерении преподносит казахский язык.

И это уже явление планетарное. Это можно видеть на примере существования многочисленных фан-групп здесь же, в фейсбуке. В прошлом году членов этих фан-групп по миру насчитывалось не менее десяти миллионов! Конечно, невозможно полностью учесть огромную фан-армию в Китае.

Родной язык Димаша, тридцатью годами ранее обреченный на вымирание (наследие языковой политики бывшего Советского Союза), теперь вновь возрождается. А в последние годы благодаря именно песням Димаша, который

Безусловно, предстоящая встреча требует хорошей филологической подготовки. В домашней библиотеке я обнаружил «Язык письма» и «Код слова» Олжаса Сулейменова, «Времен, связующая нить» Мурата Ауэзова, Мурат Мухтарович Ауэзов, «Магия слова» Вадима Борейко... Но они только в какой-то общей мере давали мне подступ к пониманию магии языка, но не конкретно казахского.

Обнаружила книги Абая, Ильяса Есенберлина, Абдижамала Нурпеисова и это уже ближе к теме, заявленной парижскими почитателями таланта Димаша. Как довести им о нашем с Димашом родном языке, о тех тончайших звуковых нюансах, которые и формируют

вкладывает свою душу в каждое слово, в каждую интонацию.

И здесь речь не только о невероятном сказочном его голосе, который уже получил всемирное признание, как один из лучших голосов в мире. Здесь речь идет о волнующей силе слов, которые он доносит до каждого.

Вызывая невероятное восприятие и превращение благодарного слушателя в фанатичного приверженца как самого Димаша, так и языка, на котором Димаш ведет свои концерты, не прибегая к помощи конференса.

Если неразделенная любовь в Дайдидау воспевается в формате Ромео и Джульетты Шекспира, то в народном Карагым-ай песня преподносится в патриотическом стиле. В инструментальной части в первом случае доминирует Домбра, во втором – Кобыз.

И у меня складывается впечатление, что мир до Димаша, если и слышал когда-нибудь эти два инструмента, но не вслушивался...

Именно сейчас, благодаря виртуозному Димашу, происходит узнавание наших природных казахских звуков остальным человечеством.

тот волшебный смысл, так быстро улавливаемый благодарным слушателем даже без знания и понимания слов?

Безусловно, особую красоту каждому пропетому слову придает аура самого певца, сила и вокальные особенности его чудесного голоса. И теперь я с волнением жду встречи с парижскими Dears в надежде обогатить себя знанием о том, как происходит чудо влияния такого всемирного и такого очень казахского феномена, как Димаш, на огромную, любящую и бесконечно благодарную армию его фанатов.

Как он смог так повлиять на умы людей, чтобы заинтересовать взрослых и вполне адекватных людей, никогда прежде не слышавших о существовании ни народа нашего, ни языка его, в глубоком изучении таинств и философских смыслов неведомого им языка...

Я присутствовал на концертах Димаша в Лондоне и в Нью Йорке и видел восторг концертного зала. Зал пел на казахском больше, чем в Астане. Многие уходили с записанными на телефон песней Дайдидау.

Рейтинг казахского языка, безусловно, будет расти. Именно

благодаря Димашу и его песням. Ренессанс неизбежен. Он – мотиватор.

Но существует риск разочарования иностранцев, которые в Казахстане постараются поговорить с нами на казахском. Уровнем владения родным языком мы можем их шокировать. Срочно садимся за парты: Қазір немесе ешқашан/ Сейчас или никогда/ Right now – Or never/ Maintenant ou jamais!

Димаш истинный мотиватор ренессанса казахского языка, которого мы не видели за 30 лет своей независимости. Талант Димаша признан на мировом уровне. Теперь на этот уровень выходит и его гениальность! Сочетание таких качеств происходит очень редко.

Алга, Димаш!

Париж, 14 октября
2020 года.

ДИМАШ –
НЕ ТОЛЬКО НАШ!

Үйде отырмайсыз))) (не сидите вам дома...) Вот такое любезное замечание от фрэндессы получил в комментариях на свою публикацию о прибытии в Лондон. Казалось бы трудно возразить. Но как «отырысь», когда в Лондон слетаться, чтобы поддержать своим участием, поклонники нашего Димаша со всех уголков планеты.

Не только из ближних европейских стран, но и далекой Америки, включая Латинскую (Аргентина, Бразилия, Чили, Перу...), из далекой Юго Восточной Азии (Филиппины, Индонезия, Таиланд...), летели 12 и более часов! О китайских фанатах вообще молчим.

Летели истинные поклонники за свои кровные. Многие прилетели за пару дней заранее, чтобы приветствовать с лозунгами в аэропорту в глобальную ночь. Они хором распевали куплеты песен на казахском! Казахстан и казахский язык приобретали планетарный характер.

В таком взрыве эмоции самое опасное было выкрикнуть: «Димаш – наш!» Только преобладающим своим большинством присутствующих в концертном зале, на фоне разноцветия флагов со всех уголков

мира и сотен китайских флажков сегодня вечером, мы могли бы намекнуть на это.

19 ноября 2018 года состоится первый сольный концерт Димаша в Европе. После покорения миллиардного Китая, ДИМАШ приступает к покорению Европы. Старт состоится в УК, именно поэтому наше поздравление и Посольству РК, которое приложило немало усилий, чтобы этот дебют состоялся в грандиозной аудитории объединенного Королевства.

Поздравление Послу за предвосхищение во времени большим позитивом предстоящего события.

Буквально через три дня здесь же в Лондоне, в Chatham house состоится презентация книги по Казахстану «Dark Shadows». Судя по ее названию и по фотографии на обложке там будут преобладать очень темные краски. Автор статьи – корреспондент престижного The Economist Joanna Lillis, которая изучала Казахстан (в отличие от Бората) на месте и знает нашу страну изнутри.

Концерт Димаша однозначно просветлит все оттенки серого. IQ нашего DQ просто зашкаливает! Чем не дипломатический жест?

Димаш нам не нужен в промощн, это имидж страны может обогатиться, если этим хорошо воспользоваться во времени и в пространстве.

Рахмет Димашу за такой промощн страны! Такого не было раньше.

Очень сожалею, что в BREXIT не смогли приехать наши европейские соотечественники – большая армия студенчества из Шенгенской зоны. Для въезда в УК нужна виза! Процедура не из простых.

Эта процедура не касалась меня, включая еще 187 стран! И как я мог бы еще дома? Тем более для прибытия в Лондон мне нужно было преодолеть только Ла Манш в туннеле под водой за 2 часа 20 минут.

Все же Димаш – наш!

Лондон, 19 ноября
2018 года.

Берлин ИРИШЕВ

Абай – фигура поистине планетарного масштаба, его многогранное наследие должно стать нравственным ориентиром для народа Казахстана. Этот постулат красной нитью проходит в статье Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы Нурсултана Назарбаева «Духовное завещание Абая».

Чем притягательна личность Абая? Что в его учении можно взять на вооружение нам, людям XXI века? Об этом и многом другом беседа с Народным писателем РК, Героем Труда Казахстана, директором международного Центра сближения культур под эгидой ЮНЕСКО Олжасом Сулейменовым в kazpravda.kz.

Заветы Абая

– Олжас Омарович, говоря о личности Абая, в одном из интервью Вы перефразировали слова русского поэта Аполлона Григорьева, сказав: «Абай – наше все». А применительно к Абая можно было бы сказать, что в нем казахи узнают себя. Как Вы говорили: судить о народе надо по их поэтам...

– Это действительно так. Главное, не превратить Абая в некий канонический образ великого учителя, а постараться поглубже проникнуть в мир живого и реального Абая, в его подлинное учение и уроки.

Во-первых, не нужно забывать о том, что и сам Абай, и его отец Кунанбай, и дети его – все они были государственными чиновниками, если использовать современную терминологию. И очень просвещенными. Кроме русского Абай, например, читал на европейски языках, великолепно знал литературу на фарси, арабском, турецком и тюрки-чагатайском.

Он был знаком с историей арабских и иранских народов, историей славян. И его очень тяготил тот факт, что история казахского народа до тех пор не стала предметом научного исследования.

– Кстати сказать, Абай был не просто озбочен этим фактом, он предпринимал для этого конкретные шаги, «благославив на подвиг» своих учеников.

– Вернее, ученика. Абай приглядывался к своему окружению, выделив из всей молодежи молодого Шакарима, у которого были явные склонности к научной работе. Его даже приняли в Русское императорское географическое общество, к примеру, именно за некоторые достижения и познания в геологии и математике... И молодой Шакарим при свидетелях дал обещание Абаю: «Я выполню ваш завет!»

Это были очень трудные времена. Революционная обстановка во всей империи и в степи; умер один сын Абая, затем второй, затем сам Абай...

Но Шакарим сдержал свое слово. В это тяжелейшее время он находит силы для поездки в арабские страны и Турцию, работает в библиотеках Стамбула, Мекки и Медины и высылает оттуда в Семей много посылок с научной литературой.

Затем возвращается домой и оборудует себе в Чингизских горах отдельный кабинет, чтобы полностью погрузиться в творческую работу, как бы отгородившись от

мирской суеты. И эта усиленная и кропотливая отшельническая деятельность длилась более 10 лет! Итогом стала его известная книга по истории тюрков и казахского народа – «Түрік, қырғыз-қазақ және хандар шежіресі», вышедшая в 1911 г. в Оренбурге.

– Но надо понимать, что за последние сто с лишним лет точка в истории тюрков и казахского народа еще не поставлена.

– Мы до сих пор не написали правдивую историю казахов и тюркских народов. Хотя у нас было значительное количество источников. Наши тюркологи верят, что древние тюрки свалились с неба в VIII в. и сразу начали писать на каменных стелах большие тексты на своем языке.

А я уже могу заявить, что история тюркских языков и народов – даже гораздо древнее историй Шумера и Вавилона. Это показывают факты палеографического анализа древнейших письменностей и культур человечества. Мы провели недавно международную конференцию на эту тему, в которой приняли участие американские, испанские, турецкие, российские, украинские ученые. Договорились сформировать научную группу для проведения планомерных и системных исследований в этом русле, чтобы совместными усилиями выполнить завет Абая. Я написал несколько книг на эту тему – «Аз и Я», «Язык письма», «Тюрки в доистории», «Код слова» и др.

– Другими словами, Вас всегда интересовала археология слова.

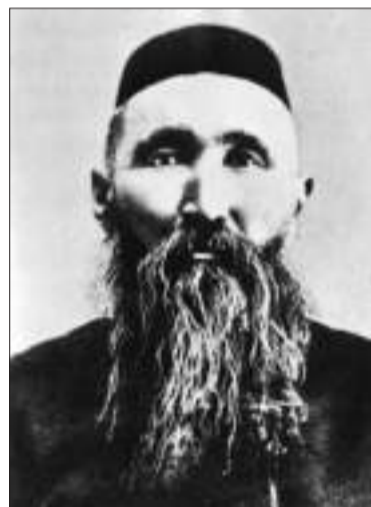
– Прочитав народную фразу: «Инемен құдық қазып жұрмін»... Слово в слово – иголкой пытаюсь выкопать колодец. Если сказать конкретнее и проще, я взялся опровергнуть самые базовые научные постулаты, которым все языковеды мира следуют уже не одно столетие.

Этот постулат таков: знак произволен, случаен и необъясним. Речь идет не о графическом знаке, а об абстрактном, придуманном понятии. Парижская академия в прошлом веке вообще запретила ученым даже думать на тему происхождения знака, в том числе письменном, то есть об иероглифе, букве. Я работаю с визуальными знаками и именно с ними связываю обозначаемое ими значение, назначение, семантику. Это тоже реконструкция слова. Но уже по большей части палеографическая.

– А как Вам, крупному специалисту в области лингвистики, видятся со стороны наши реформы в языковой сфере?

– Вы хорошо заметили – со стороны. Мне вообще кажется, что все профессиональные изменения в нашей стране – в стороне. Во главе реформы с шашками наголо – чиновники-министры и председатели разных комитетов, недавно и «под проект» созданных центров, сразу ставших «национальными», члены многочисленных комиссий и рабочих групп, с энтузиазмом осваивающие немалые государственные средства.

Ну сами посудите, как можно вообще в течение всего одного-двух лет умудриться придумать для одного языка несколько разных алфавитов, причем совершенно друг на друга непохожих! Ведь речь идет об одном языке, с одним набором звуков, с простыми и ясными законами и принципами. В тюркских языках, и в казахском в частности, они вообще очень жесткие и математически стройные – изменять или заменять их по своему усмотрению нельзя. Алфавит может существовать с учетом знания этих законов всего лишь

в одном варианте.

– Но ведь латинский алфавит для тюркских языков уже изобретен?

– Изобретен, причем почти 30 лет назад! Языковеды из всех тюркских стран мира, принимая во внимание тот непреложный факт, что специфика тюркских языков заключается в их удивительной лексической близости друг к другу, решили одинаковые по звучанию и значению слова писать одинаково. То есть одними и теми же буквами.

Например, слова «ат» – «лошадь», «ал» – «брат», «он» – «десять», «құлақ» – «ухо», «сан» – «число», «сат» – «продавать», «ай» – «луна» и многие другие почти во всех более ста тюркских языках и диалектах одинаково произносятся. Логично их писать схоже, не правды ли? Но только – не для наших чиновников!

Тюркологи сразу после распада СССР придумали единый общий алфавит на латинской графике для всех тюркских языков. В 1991 г., кажется, еще до выхода Казахстана из СССР, его подписали директор института языковедения и ученые

из большинства тюркских стран. Но казахские буквотворцы игнорируют это общее создание и наперебой пытаются предложить собственные, авторские. Парадокс заключается в том, что этот общий алфавит, получается, казахстанские ученые игнорируют!

– Если вспомнить не столь уж отдаленную историю, то латиницу мы уже проходили.

– Потому что ею писали Маркс и Энгельс...

– Вы правы. Более того, разрабатывалась идея латинизации и всего русского языка. Вскоре кириллица вернулась и в Казахстан. Т.е. во всех этих «языковых играх» на первом месте стоит политика. А что Вы думаете по этому поводу?

– Знаете, тюркские народы весь XX в. узнавали русскую и мировую литературу и науки с помощью кириллицы. И в XXI в. нельзя с ней нам расставаться, иначе процесс прервется. Кириллица была средством казахского билингвизма. Осваивать латинский алфавит надо вместе с иностранными языками, пользуясь латиницей. Иначе впустую, не хочу объяснять подробности.

Нам нельзя отказываться от привычного нам кириллического алфавита. Тем более что исторически он восходит своими корнями к древнетюркским рунам. Об этом я уже писал. Доказывал это и профессор Алтай Аманжолов. Если осваивать и латинский алфавит, то обязательно, и только правильно. И скоординированно с братскими тюркскими республиками.

У нас весь процесс массового освоения, который должен был занять всего несколько месяцев, длится вот уже несколько лет. И если продолжать в том же духе, мне, например, абсолютно ясно это видится – толку, точно, никакого не будет.

У тех, кто этим занимается, не в обиду им будет сказано, мне кажется, вообще нет никакого даже мало-мальски верного понимания данного вопроса. Они привыкли только выполнять поручения и задания. «Исправно и в сроки». И, наверное, не бесплатно. Мне кажется,

им это начинает нравиться. И чем больше им это нравится, тем большее неприятие все это вызывает в обществе. Обсуждение спущенных сверху вариантов алфавита это наглядно показало...

– Но граждане вправе знать, например, о том, что уже давно есть единый латинский алфавит для всех тюркских языков мира. Кстати, что этот алфавит из себя представляет?

– Он выглядит так:

A a F f K k Ö ö Ü ü
Ä ä (Ә ә) G g Q q P p V v
B b Ğ ğ L l R r W w
C c H h M m S s X x
Ç ç I i N n Ş ş Y y
D d J j O o U u

В нем 34 буквы – по одной на все 34 звука, которые встречаются во всех тюркских языках. Кому-то он может нравиться, кому-то нет. Но не в этом суть! Главное заключается в том, что это консолидированное и задокументированное мнение ученых-языковедов более чем из 20 тюркских государств современности. И каждый народ может брать для себя из него столько знаков, сколько звуков в его языке. Можно меньше, но никак – не больше.

Например, турки используют всего 29 букв из этого списка. Нам же нужно не более 28 знаков, хотя бы потому что в казахском языке нет большого количества звуков. Обычно используют меньше литер, чем звуков. Например, в алфавите казахского языка – Ахмета Байтурсынова было всего лишь 24 буквы.

Смысл заключается в том, что, используя этот алфавит, мы, наконец-то, начнем понимать друг друга, мы сможем свободно читать литературу на всех тюркских языках мира. Вреда от этого не будет. А польза очевидна.

Замечу, что написание Ә ә («выпросили») для себя азербайджанцы и татары. У них этот звук встречается сплошь и рядом, например, во всех слогах таких слов, как «мемлекет» или «әдебиет». Мы написали их по-казахски. А у них они выглядели бы типа «мәмләкәт» и «әдәбийәт». И умлаутные две точки, как объяснили представители этих народов, просто утомляют, особенно при рукописном написании... Другие народы вполне могут использовать традиционный умулт.

Что же касается официального обращения к властям, я отправил на днях такой документ на имя Главы государства. Уверен, что Касым-Жомарт Кемелевич примет необходимые меры. Его вдумчивый и взвешенный подход в этом вопросе мне очень импонирует.

Елена БРУСИЛОВСКАЯ
(в сокращении)

ТАЙНЫ САКСКИХ КУРГАНОВ: ЧТО СКРЫВАЮТ ДРЕВНИЕ НЕКРОПОЛИ НА ТЕРРИТОРИИ АЛМАТЫ

На территории, где сегодня расположен крупнейший город Казахстана, некогда было много сакских курганов. Появилось даже сравнение этой местности с египетской Долиной царей. А что сегодня стало с погребальными комплексами на территории Алматы? Ведутся ли археологические исследования? На эти вопросы отвечает sagavan.kz.

ПОХОРОННЫЙ ФЭНШУЙ

Курганные могильники на территории города Алматы начали изучать во второй половине XIX в. Они представляют собой земляные насыпи в виде усеченного конуса, находящиеся над погребальной ямой. По довоенным сведениям краеведа Бориса ДУБЛИЦКОГО, было выявлено порядка 50 курганов, им же составлены наиболее полные их описания по состоянию на 30–40-е гг. XX в. В настоящее время большинство этих объектов уже не существует — раскопаны, но в основном уничтожены современной застройкой.

Согласно Государственному списку памятников истории и культуры местного значения (от 2010 г.), сохранилось примерно пятьдесят из ранее известных — среди них есть курганы в аварийном состоянии, где-то — только остатки.

На сегодня самым крупным курганным погребением на территории города считается Боралдайский могильник, который расположен в одноименном археологическом парке на северо-западной окраине мегаполиса.

Высота главного его кургана

Бронзовая курительница. Алматы

— 14 м, диаметр — 150 м. Сам могильник представляет собой цепь из 52 курганов, составляющих, несмотря на свою протяженность, единый и целый ансамбль.

— Есть второй по размеру объект в городе, который называется «Могильник РЖВ ТЭЦ-2», рядом с Западным кладбищем. Недавно там был скандал, когда строили модульную больницу для больных с коронавирусной инфекцией, — археологи переживали, чтобы строители не заделали его, — рассказывает Мурат НУРПЕЙСОВ, археолог, заведующий отделом выставок и конференций Центра сближения культур МКС РК.

— Это объект по заказу акимата. Этот объект каждый год исследуется. Считаю, что это правильно, потому что данная территория все равно уйдет под застройку. Там самый большой курган высотой 6 м и диаметром около 100 м. В настоящее время раскопала 6 курганов небольшого размера. Они находятся далеко от Боралдайского парка. Как-то музеефицировать их сложно, тем более сделать привлекательными для туристов. Во-первых, рядом

проходит дорога, во-вторых — вокруг есть различные постройки.

Согласно книге «История Алматы», историко-культурный ландшафт РЖВ представлял собой следующее.

Основные крупные некрополи сакского времени были расположены по обоим берегам реки Большая Алматинка, как бы спускались по наклону от предгорий на равнину и хорошо просматривались с любой стороны. Они маркировали всё это многокилометровое пространство.

— Есть определенные мифологические воззрения, почему могильники располагались именно вдоль рек. В связи с этим интересны этнографические параллели, отмеченные в XIX в. Джоном ГРЭЕМ. В Китае есть известный труд — «Похоронный фэншуй», на него идут частые ссылки у Джона Грэя в книге «Древний Китай». Там указывается, что места для похорон выбирали специалисты — геоманты, и, как правило, захоронения располагались на склонах холмов и берегах рек. Тот же самый крупный Боралдайский курган стоит между 2 реками — с одной стороны Боралдай, с другой — Большая Алматинка, — говорит Мурат Нурпейсов.

Бронзовая курительница. Между р. Большая Алматинка и р. Поганка

По его словам, среди курганов были и такие, которые служили прообразом храмов, центром астрономических наблюдений. Курганы с уплощенной площадкой служили местом, где проводились какие-то ритуальные действия. Все эти ритуалы подчинены определенной мифологии того времени, которая очень часто была завязана на окружающей территории. Ландшафт Алматы очень хорошо подходит для таких практик.

ЦАРСКИЕ КУРГАНЫ ЭВАКУИРОВАНЫ?

Ученые считают, что все крупные курганы, возведенные руками древних саков, некогда проживавших здесь, относятся к царским захоронениям.

— Вся система, возможно, взята из китайской традиции. Об этом мы можем прочитать в ранней книге Кемалю Акишеву «Памятники саков и усуней в долине реки Или», — рассказывает археолог. — Там впервые описано, что в китайских источниках есть такая градация погребальных со-

оружий: членам царского рода положены одни размеры курганов, вельможам — другого размера и, соответственно, рядовым воинам — самые скромные. По всей вероятности, эта система практиковалась и здесь. Поэтому элитарные царские курганы отличаются внушительными размерами. Их было достаточно много на территории Алматы.

Те курганы, которые находились в районе Плодоконсервного комбината и спускались в микрорайон «Тастак», несомненно, царские.

А те, что были на территории «Орбиты», — не очень большие. Один большой курган раньше располагался ниже Щепкина — Рыскулбекова. До сих пор есть 2 кургана на территории Ботанического сада — они метра двенадцати и диаметром не более 20 метров, благо что сохранились. Территория Алматы по средоточию сакских могильников и по находкам культовых вещей — бронзовых котлов и жертвенников, по мнению Кемалю АКИШЕВА, является крупнейшим ритуально-религиозным центром того времени.

Найти нетронутое царское погребение — удача всей жизни для любого изыскателя.

— По идее, в больших курганах царского статуса должны быть богатые погребения, похоже на те, что нашли в кургане «Иссык», где был найден «Золотой человек», — продолжает Нурпейсов. — За последние годы в Казахстане обнаружили много «Золотых людей», но у нас, на юге, иссыкская находка остается пока единственной. В то время, когда саки здесь жили, известно, что эти курганы подверглись ограблению они не могли. Когда-то в Алматы работал башкирский археолог Рамиль ИСМАГИЛОВ, который раскопал несколько десятков больших сакских курганов. Так вот, он высказывал такую точку зрения касательно объектов в Семиречье и Южном Казахстане: когда саки уходили, они своих царей забрала с собой. В основной своей массе захоронения эвакуи-

Бронзовая курительница. Поселок Ерменсай, южнее г. Алматы

рованы, это его термин. Те курганы, которые он исследовал, поражают своей стерильностью. Но такого не может быть, например, при побеже, чтобы прямо чисто было, понимаете? А там нет не то что золотых или бронзовых вещей, даже фрагменты керамических изделий напрочь отсутствуют. Если учитывать существовавший культ почитания своих царей у саков, эта точка зрения имеет место быть.

У них был ободок, который описан у Геродота, когда царь умирал, его бальзамировали и возили по всем родам в течение... года и только потом хоронили.

Бронзовые котлы. Близ Алматы

Так вот, возвращаясь к теории Исмагилова, саки могли увозить тела своих царей в те земли, куда они уходили. То, что они были вытеснены с этих территорий, это однозначно.

СОВРЕМЕННЫЕ НАХОДКИ

Что касается современных археологических исследований на территории южной столицы — время от времени они ведутся. Так, например, в микрорайоне «Кок-Кайнар» вплоть до прошлого года шли раскопки. Самым удачным для археологов оказался 2014 г.

— Мы копали осенью 2 кургана с западной стороны современного мусульманского кладбища, которые попадали под застройку теплотрассы, — вспоминает Мурат Нурпейсов. — В одном нашли костяк, а во втором — уникальное золото. Золотую фигурку кошачьего хищника, изготовленную из 2 штампованных рельефных пластинок, впоследствии соединенных в единую скульптурную фигурку техникой пайки. Фигурка была сильно деформирована — согнута по линии живота. Она, вероятно, представляла собой элемент магической композиции головного

убора. Аналоги довольно многочисленны в комплексах раннего Железного века Евразии.

Другая ценная находка из этого же кургана — золотая пластина с изображением хищной птицы. Ее ширина — 1,8 см, высота — 2,2 см, изготовлена техникой штамповки. На поверхности пластины имеются 3 отверстия для крепления ниткой. Данное изображение можно трактовать как гравюру. В 2018 г. мы снова туда вернулись, были обнаружены женский и мужской костяки и чуть-чуть золота.

В 2015 г. экспедицией «Объединения музеев города Алматы» был исследован большой сакский курган на ул. 20-я линия.

— Он был высотой 6,2 м, диаметром 48 м. Это сложное, уникальное сооружение. Курган был сооружен из больших паховых блоков, поставленных ступенчато друг на друга. Внутри блоков и вокруг основания конструкции существовали дренажно-контрфорсные каналы, служащие для сбора и отвода проникающей влаги. Верх кургана — плоская площадка, покрытая камнем. В южной части насыпи почти у самого верха фиксируется небольшой столбик (50 см из бентонита, который мог также быть каким-то ориентиром. Это позволяет предполагать, что исследованный объект был полифункциональным и главным его назначением было отправление культов календарного характера.

Алматы, к сожалению, застроен, если бы здесь было чистое поле — мы бы находили большое количество древних поселений. Одно из таких — усуньское — есть вверх по улице Дулати, выше Парка Первого Президента.

В целом на территории нашего города еще с XIX в. очень частое явление — находки бронзовых изделий: котлов, жертвенников высокого художественного качества и т. д.

Это прекрасные вещи, сомневаюсь, что в наше время мастера смогут их повторить. Сейчас такие предметы, как правило, покупаются музеями. Думаю, что музеи правильно делают, иначе все эти вещи уйдут к частным антикварам, а оттуда вывозятся за пределы страны.

Марина ХЕГАЙ
(в сокращении)

